

Kerkelijke ontwikkelingen te Deinze in de 19^e en 20^e eeuw (*)

Er is al veel geschreven over de geschiedenis van de OLV en St.Maartensparochie in de nieuwste tijd (1). In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de verschenen literatuur en van de documenten aanwezig in de parochiale en bisschoppelijke archieven getracht een antwoord te vinden op de volgende vragen. Waarom stond Deinze bij de r.k. geestelijkheid aangeschreven als een 'moeilijke' standplaats? Hoe komt het dat Deinze, vergeleken met de andere Oost-Vlaamse provinciesteden, samen met Ninove, voor 1914, de laagste kerkelijkheidsscore behaalt? Deinze was, na uiteraard Gent en Ninove, de minst 'katholieke' stad van het diocees. Ze leverde, steeds in verhouding tot haar bevolkingscijfer, maar een middelmatig aantal roepingen op, droeg weinig bij in de diocesane collectes, telde relatief weinig leden in broederschappen en katholieke verenigingen. En omgekeerd: er gingen tijdens de schoolstrijd van 1879 betrekkelijk veel kinderen naar de 'goddeloze scholen' en zowel de decanale als de volksmissieverslagen hebben het regelmatig over paasverzuimers en achterblijvers (2). Zoals in vele andere minder kerkelijke Oost-Vlaamse steden en dorpen ligt de oorsprong van die evolutie vaak in een ver verleden. Michel Cloet wees erop hoe de Trentse hervormingen in Deinze later doorgevoerd werden dan elders in het bisdom. Het stadje is sinds mensenheugnis een verkeersknooppunt waardoor het met passanten van allerlei slag te maken kreeg: handelaars, maar ook boottrekkers en legerbenden, bezoekers van de wekelijkse markt, of kostgangers in de scholen. Gent lag met al zijn grootstedelijke bekoringen, niet zo veraf, zeker niet toen begin 18^e eeuw de Kortrijksesteenweg werd getrokken en reeds in de jaren dertig van de 19^e eeuw in Petegem een 'statie van den yzeren weg' zijn deuren opende (3). En rond het einde van de 18de eeuw kwam te Deinze een 'gevaarlijke' nijverheid tot bloei: de jeneverstokerij (4), een bedrijvigheid die niet alleen zoniet de oorzaak, dan toch de noodzakelijke voorwaarde was voor die grote plaag van de 19^e eeuw --het alcoholisme (5)-- maar waarvan de bedrijfsvoering het ook moeilijk maakte de zondagsrust te respecteren. In de hedendaagse periode was/is Deinze de zetel van verscheidene officiële instellingen waardoor er nogal wat ambtenaren woonden. Na de crisis van de jaren veertig van de 19^e eeuw werden allerlei 'fabrieken' opgericht waarvan de werknemers vaak in deplorabele werk- en leefomstandigheden een bestaan trachtten te vinden. Kortom, Deinze was, zoals een deken het ooit formuleerde, "een kleine stad met alle kwalen van een grote". Nochtans, Deinze was lang niet het enige Oost-Vlaamse stadje dat in de 19de eeuw met alle genoemde factoren te maken kreeg, maar in Deinze leidde deze mix tot een mindere kerkelijkheidsscore dan elders. Misschien dat de documenten uit het kerkelijk archief ons kunnen helpen te begrijpen waarom het zo gelopen is.

1. De Franse en Nederlandse Tijd

1.1 Rationalisatie

Tijdens de Franse Tijd worden de krijtlijnen uitgezet waarbinnen onze samenleving tot op vandaag zich verder zou ontwikkelen. Met het Concordaat van 15 juli 1801 leggen de paus en Napoleon de grondregels vast volgens dewelke de eredienssten voortaan zouden georganiseerd worden. Die principes gelden in grote lijnen tot op vandaag, zij het dat met de Belgische grondwet vooral de r.k. Kerk een veel grotere vrijheid werd toegekend dan Napoleon of Willem lief zou zijn geweest. Op het lokale vlak betekende de nieuwe regeling dat voortaan pastoor en onderpastoor door de bisschop zouden worden benoemd en de meesten onder hen ook amovibel zouden zijn, d. w. z. zouden kunnen verplaatst worden naar goeddunken van de ordinarius. De overheid staat in voor de bezoldiging van de bedienaren van de eredienst en

moet, waar dat nodig zou zijn, ook zorgen voor de huisvesting van de geestelijken en het onderhoud van het kerkgebouw. Wat dat laatste aangaat wordt een nieuwe openbare instelling in het leven geroepen: de kerkfabriek. Dit comité waarin naast pastoor en burgemeester enkele katholieke notabelen zetelen staat onder toezicht van de wereldlijke en kerkelijke overheid en is verantwoordelijk voor de parochiekerk en haar materiële inrichting. De armenzorg –de vroegere H.Geesttafels- wordt gereorganiseerd en hangt voortaan af van de gemeenteraad. Ook de kaarten worden hertekend: Deinze gaat deel uitmaken van het wel erg grote bisdom Gent, dat grosso modo de huidige provincies Oost- en West-Vlaanderen omvat, tot in 1834 het bisdom Brugge wordt heropgericht. Het is niet langer de hoofdplaats van een decanaat (°1571) maar wordt geïntegreerd in de nieuwe dekenij Nevele (tot op 21/12/1843 bisschop Delebecque, het decanaat Deinze herinricht) (6). Met de fusie van Bachte met St.Maria-Leerne in 1823 houdt Bachte op een zelfstandige parochie te zijn en wordt het door een onderpastoor van Deinze-O.L.V. bediend, tot in 1898 (7). Ook de aloude parochiegrenzen tussen O.L.V. en St Maarten zijn een tijdlang afgeschaft, tot in 1802 (8). Al met al, zou men kunnen denken, werd door die rationalisatie van het beleid komaf gemaakt met de versteende wantoestanden uit het oud regime en dat is ook wel waar. Maar voor die hele operatie diende een prijs betaald en ze liet ook zware littekens na.

1.2 De prijs

Gedurende de eerste jaren van de Franse bezetting is er van een ware godsdienstvervolginsprake. Tijdens de zogenaamde beloken tijd (1794-1801) wordt de katholieke eredienst een tijdlang gewoon verboden, de kerkelijke goederen worden aangeslagen en als nationaal goed aan de meestbiedende verkocht.(9). De kloosters worden afgeschaft. Te Deinze waar het St.Blasius-hospitaal als nuttige instelling de edicten van Jozef II had overleefd, worden de zusters in 1800 uitgedreven.(10). Sommige kerken worden omgevormd tot 'Tempels van de Rede' (zo de O.L.V.-kerk), andere worden als magazijn of kazerne gebruikt (zo de St.Maartenskerk en pastorie) als ze al niet worden verkocht of afgebroken (het St.Margrietklooster, 1796) (11). Wanneer dan met het Directoire (1797-1799) de katholieke eredienst weer wordt toegelaten is het onder strikte voorwaarden. Enkel de priesters die de eed van haat aan het koningschap en trouw aan de republiek zweren mogen hun ambt uitoefenen, de anderen, zoals pastoor Laridon van de O.L.V.-parochie, worden verbannen.(12). En ook na 1801 is het niet al koek en ei. De nieuwe bisschoppen (het Concordaat had bepaald dat alle bisschoppen uit het oude regime ontslag moesten nemen) werden benoemd door de keizer en werden verondersteld trouwe aanhangers van het regime te zijn. Fallot de Baumont, de nieuwe Gentse bisschop van 1802 tot 1807, was zo'n 'purperen prefect', maar zijn opvolger, Prins de Broglie (1807-1821), door zijn titel alleen reeds nauw verbonden met het oude regime, verzette zich tegen nieuwe keizerlijke maatregelen, werd in 1811 gevangen gezet, en in 1813 vervangen door de la Brue. Die was in de ogen van de meeste geestelijken een usurpator en werd dan ook niet gehoorzaamd, wat o.m. voor gevolg had dat alle seminaristen in Wezel werden gevangen gezet en in het Franse leger ingelijfd. Dezen die het overleefden en ook de Broglie keerden, in 1814, na de val van Napoleon terug naar Gent, de Broglie echter niet voor heel lang. Hij kreeg het ook met de nieuwe machthebber, Willem, n. a. v. de eed van trouw aan de grondwet aan de stok en diende in 1817 naar Frankrijk te vluchten. Hierdoor bleef de Gentse bisschopszetel voor lange tijd onbezet (van 1821 tot 1829) en werd het diocesane bestuur sede vacante, door de vicarissen generaal waargenomen. Een concreet gevolg hiervan was bv. dat op de St.Maarten parochie het vormsel tussen 1817 en 1830 nooit werd toegediend (13). Geestelijken die te meegaand waren met het Nederlands bewind werden door hun kerkelijke oversten afgezet, zoals pastoor Van den Driessche van St.Maarten (14).

Het kan niet anders dan dat tijdens deze turbulente overgangperiode diepe wonden werden geslagen en de kiemen van verdeeldheid werden gezaaid die de hele eeuw zouden verderwoekeren (15). Keer op keer immers werden de geestelijkheid en de bevolking voor verscheurende keuzes geplaatst. Het begon al met de Brabantse revolutie: voor of tegen de keizer? Er moet te Deinze een kern van keizersgezinden bestaan hebben, maar de geestelijkheid koos resoluut voor de opstandelingen: de deken door geld te storten, de pastoor en onderpastoor van Petegem door naar het front te trekken (16). De eerste Franse inval: voor of tegen? De korte Oostenrijkse restauratie: voor of tegen? En na de definitieve Franse overwinning was het hek helemaal van de dam: 'zwartgoed' kopen of niet? Te biechten gaan bij een beëdigd priester of een onderduikende niet-beëdigde onderdak verschaffen? In de Nederlandse Tijd : voor of tegen de grondwet ? Niet alleen de parochianen dienden telkens opnieuw partij te kiezen, ook de geestelijkheid raakte verdeeld tussen beëdigden en onbeëdigden, tussen degenen die dikwijls uit bezorgdheid voor hun parochianen tot toegevingen aan de wereldlijke overheid bereid waren (de pastoor van Petegem legde in 1798 de eed af) en dezen die om principiële redenen, de onderschikking van de Kerk aan de Staat stelselmatig afwezen (de pastoor van Deinze legde de eed niet af, dook onder, werd gearresteerd en pas in 1800 om gezondheidsredenen vrijgelaten) (17). Het is die laatste strekking die dominant zou worden binnen de Belgische clerus. De Franse en ook de Nederlandse Tijd zullen als een heroïsche periode in het collectieve geheugen van priesters, religieuzen en ook vele katholieken voortleven, terwijl al wat met de Franse revolutie verband hield als des duivels werd aangezien. Een van de redenen hiervan is dat de generatie die de vervolging aan de lijve had ondervonden na het Concordaat zijn pastorale functie zou heropnemen. Zo keerde pastoor Joseph Jacob Laridon terug naar Deinze en bleef er tot zijn dood in 1825 en hadden Jan Francies Ampe, pastoor van de St.-Maartensparochie van 1827 tot 1858, en Frans Laridon, pastoors neef die zijn oom een tijdlang als coadjutor bijstond, te Parijs als opstandige seminaristen in legerdienst gezeten (18). Sommigen onder hen konden als seminarieprofessoren hun ervaringen en opvattingen aan de nieuwe, toekomstige parochiegeestelijken doorgeven, zoals de oerconservatieve kan. August Rijckewaert (°1771, prof van 1806 tot 1836) of Jozef Ost (°1806, prof van 1833 tot 1880). Trouwens, veel overredingskracht zal dit niet gevergd hebben: ook voor vele families was de Franse tijd een moeilijke periode. Gedurende de Napoleontische oorlogen sneuvelden meer Vlamingen dan tijdens de twee wereldoorlogen samen (19).

De Franse tijd, --en in het bisdom Gent, wegens de moeilijkheden rond de Broglie: ook de Nederlandse periode-- bracht m. a. w. een polarisering van de opinies teweeg, tussen behoudsgezinden en de voorstanders van de nieuwe orde. Die verscherping van de tegenstellingen speelde zich niet alleen af op het vlak van de opvattingen omtrent de verhouding tussen Kerk en Staat. Ook over wat kon en niet kon, over wat zedelijk was of onzedelijk liepen de meningen uiteen. Paradoxaal genoeg speelden de Franse bisschoppen in dat laatste een rol. Fallot de Baumont en de Broglie hielden er, bv. wat de biecht aangaat, strenge opvattingen op na. Zondaars die geen uitzicht boden op beterschap werden desnoods zonder absolutie naar huis gestuurd --en de kerkelijke zondencatalogoog van toen was veel strenger, langer en specifiekere dan die van vandaag. Ook die opinie zal lang blijven verderleven bij de Gentse geestelijkheid en was niet van aard om de verzoening van bv. de kopers van nationale goederen, met de Kerk makkelijker te maken. Anderzijds hadden de vele vreemde troepen die in Deinze en Petegem van de Brabantse Revolutie tot na de slag bij Waterloo voorbijgetrokken waren en soms verbleven hadden, de inwoners met andere, en dikwijls lossere, zeden geconfronteerd (20).

1.3 Eerste aanvaring

Daar waar op vele plaatsen in Vlaanderen de bevolking zich tijdens de 19^e eeuw blindelings bij de standpunten van de geestelijkheid aansloot stuitte de clerus te Deinze op een kleine, maar actieve en invloedrijke verzetskern. Het ziet ernaar uit dat reeds in de 18^e eeuw de ideeën van de Verlichting in het milieu van de Deinse rederijders wortel hadden geschoten. Er waren in het stadje nogal wat verenigingen, die los van uitdrukkelijke kerkelijke bemoeienis, voor een intens sociaal leven moeten gezorgd hebben: schuttersgilden, muziek- en toneelgezelschappen om maar die te noemen.(21). De aloude St.Rochusgilde (°1688, door Jozef II afgeschaft in 1786) verkoos bij haar wederoprichting in 1790 een leek tot bestuurder, en dat was ook het geval bij de tweede heropstarting, in 1802. De pastoor mag enkel nog een adviserende rol bij de aanvaarding van nieuwe leden geven (22). Het gegeven dat Deinze na 1770 merkwaardig veel (kost-)scholen telde, en dus relatief veel 'gestudeerden', ligt waarschijnlijk mede aan de oorsprong van die bloeiende sociabiliteit. Nogal wat Deinzenaars hadden ook contacten met het Kortrijkse en Gentse society-leven, bv. als lid van een vrijmetselaarsloge --een lidmaatschap dat nota bene in 1838 door de Belgische bisschoppen zou verboden worden. De Clercq noemt voor Groot-Deinze voor de periode voor 1830 meer dan twintig namen waaronder de in Deinze en Petegem toch wel bekende Ottevaere's, Charles Martens, Lagrange's, Beyens, Boddaert, De Beil: allen figuren die in het politieke en sociale leven van die tijd en later een vooraanstaande rol spelen (23). Op die wijze werden er contacten gelegd en zelfs vriendschapsbanden aangeknoopt met soms invloedrijke gelijkgezinden van buiten Deinze, wat dan weer de plaatselijke macht kon vergroten. De tweespalt tussen beide groepen, tussen dezen die later de klerikalen en de antiklerikalen zullen genoemd worden, komt voor de eerste maal duidelijk aan de dag n. a. v. de plannen tot herinrichten van het 'kerkhof' rond de O.L.V.-kerk. Reeds het Oostenrijkse edict van 4 september 1784 had bepaald dat, om hygiënische redenen, de begraafplaatsen beter een eind buiten de bebouwde kom zouden gesitueerd worden dan rond de kerk. Daar was in Deinze geen gevolg aan gegeven. In 1800 slaat meier Ottevaere de helft van het kerkhof aan met de bedoeling het om te vormen tot een loskaai en blekerij. In 1808 legt hij beslag op het noordelijke deel om er de Kiekenmarkt naast de Botermarkt in te richten. Een groot deel van de bevolking en natuurlijk ook de geestelijkheid ziet hierin een aanslag op de rust van de afgestorvenen en vreest dat de kerkdiensten door het marktlawaai zullen gestoord worden. Ottevaere krijgt de tijd niet zijn plan volledig ten uitvoer te brengen, ook zijn opvolger, apotheker August Claes, zal er in 1823 niet in slagen. Het zal duren tot in 1865 vooraleer de nieuwe begraafplaats kan worden ingewijd (24) en dan nog maar nadat de gemeenteraad, met zeven stemmen voor en één onthouding, in het nieuw reglement volgende zin laat inlassen: "De raad belooft nimmer te gedoogen dat het geheiligd deel onteerd worde door de begraving van eenen onweerdigen" (25)..

1.4 De visie van de geestelijkheid

Rond dezelfde tijd duiken ook in de decanale verslagen de eerste minder gunstige commentaren op. Hulpdeken Van Baeten (1802-1805) behield in 1803 nog een filosofische kijk op het gebeuren "De Deinzenaren respecteren de zondagsrust [daar had trouwens de *maire* Ottevaere zelf toe opgeroepen], ze naderen taliter qualiter tot de sacramenten en houden hun pasen –paucis exceptis (op weinigen na), maar, zoals in bijna alle parochies, vind je ook hier zorgvuldigen en zorgelozen, goede en slechte, lauwe en vurige christenen" (26). In 1806 luidt het dat dank zij de aanwezigheid van priester Clemmen uit Vosselare naast pastoor Laridon en onderpastoor De Poortere, kapucijn, (1804-1812) (27) voortaan drie

zondagsmissen kunnen gelezen worden op de O.L.V.-parochie. De twee overgebleven zusters van St.-Blasius houden een lagere school open (28). De onderpastoor is een braaf man die bij de pastoor inwoont, maar spijtig genoeg weinig geschikt is om te preken of catechismusles te geven. In 1809 heeft de nieuwe deken van Nevele Nuytens (1807-1830) niets dan lof voor de pracht van de O.L.V.-kerk en de ijver van de leden van de kerkfabriek. Priester Clemmen is van het toneel verdwenen, maar blijkbaar opgevolgd door Peter Adam, een priester uit het bisdom Mechelen zodat nog steeds drie missen kunnen gelezen worden, zij het dat de nieuwkomer blijkbaar niet van de slimste is (*non tamen capax invenitur ad functiones sacras defectu sufficientis scientiae*). Ook Laridons gezondheid gaat achteruit. Voor St.Maarten valt voor al die jaren niets bijzonders te signaleren, tenzij dat ook daar sinds 1806, naast pastoor Bullens (1804-1824) en onderpastoor Van Schelle (1803-1807), een derde priester op de parochie verblijft: Florent de Mulder, *recollect*. Bullens heeft het niet voor de wind: in 1814 is hij doodziek; hij kan de rondtrekkende soldatenbende en de 1500 te horen paasbiechten niet aan en vraagt zijn ontslag. In hetzelfde jaar overlijdt de toenmalige onderpastoor Adriaan Verstege (1810-1814) aan een besmettelijke ziekte.

In 1815 (!) klinken plots andere geluiden. De derde zondagsmis op de O.L.V.-parochie valt weg wegens het vertrek van Adam, maar dat is helemaal niet erg "want die mis van 8 u werd toch enkel maar bezocht door luie christenen die van de preek wilden gespaard blijven" (*illa missa non inserviret nisi pigris christianis et conciones devitantibus*) (29). Het verslagboek van de rederijkerskamer 'Geen konst zonder nijd' vermeldt dat er in hetzelfde jaar geen toneelopvoering kon gegeven worden wegens "het verzet van de geestelijke overheid tegen gemengd toneel" –een euvel dat in 1818, toen Ottevaere sr. erelid werd blijkbaar van de baan was (30). Het klimaat lijkt gewijzigd, de pastoor, nog altijd, tot in 1825, Laridon (31), wil blijkbaar strenger de hand houden aan de aloude voorschriften en van het vertrek van de Franse pottenkijkers gebruik maken om orde op zaken te stellen. Ook in eigen huis trouwens: de onderpastoor Vercruyssen (1814-1819) wordt een zelfingenomen man genoemd, een *criticaster* die bovendien apart woont. Ook in St.Maarten is het in 1815 plots niet helemaal pluis, al is "de pastoor [Bullens] aan de beterhand" (*Pastor, de quo sat multum quaerendum erat, sese iam egregie emendavit*). Voor de leden van de kerkfabriek dan weer niets dan lof (*aeditui vere pii*). De verstrenging van de sfeer blijkt tenslotte ook uit de opmerking dat de kinderen slechts éénmaal per jaar te biechte worden geroepen, terwijl dat minstens driemaal zou moeten zijn. Al die commentaren werden genoteerd op 25 juli 1815, d. w. z. op een moment dat alle voorstanders van de oude orde er nog konden van dromen dat na de nederlaag van Napoleon (18 juni: slag bij Waterloo) de oude gang van zaken en de vroegere privileges van de geestelijkheid weer in ere zouden worden hersteld. Had in Deinze de Fransgezinde meier, *pessimus Ottevaere*, al geen ontslag moeten nemen? Pas later zou blijken dat de geallieerden heel andere plannen dan het herstel van het oud regiem voor ogen hadden maar in de zomer van 1815 leek voor de geestelijkheid het ogenblik gekomen om eens goed van leer te trekken. Uit het verslag van 1818 –het laatste dat uit de Nederlandse Tijd bewaard is- blijkt duidelijk dat de geestelijkheid niet van plan is de confrontatie met de 'lauwe' christenen uit de weg te gaan. In het hele decanaat is een offensief ingezet tegen het dansen en 'ontoelaatbare samenkomsten' (*Omnes [pastores] fere curant strenue et prudenter ut choreae et illicitae congregationes extirpentur*). Dat is zeker op Deinze-O.L.V. nodig want daar zouden de meeste parochianen best wat meer tot de sacramenten naderen (*Sacramenta a certa classe populi sat frequentantur, ab aliis et plurimis possent melius*), vooral dan wat het biechten aangaat (*Vicepastor [Vercruyssen] (...) conqueritur quod suum confessionalem parum frequentatur, non obstante sua assiduitate, quod verum est. Puto quod sit potius vitium loci, nam in plurimis aliis locis sacramenta melius frequentantur*). Op St.Maarten dan weer loopt alles opperbest. Over de geestelijkheid zijn er geen klachten, tenzij dan dat ze zich niet genoeg bijscholen om tegen de wanen van de dag te kunnen ingaan (*Plurimi pastores mihi*

non videntur sufficienter studere quaestionibus modernis, nec conari penetrare sensum et argumenta opusculorum desuper editorum et tam splendide solidorum). Met die "soliede argumenten" wordt waarschijnlijk het vlugschrift van de Broglie tegen de eed aan de grondwet bedoeld. In 1827 wordt Carolus Vandendriessche die sinds 1824 pastoor was benoemd met ontslag bedreigd omdat hij het Nederlands bewind te gunstig gezind was (32). Dat met de aftocht van de Fransen in de ogen van de geestelijkheid het tijdvak van de restauratie inzette blijkt ook uit enkele andere (her-)stichtingsdata. In 1816 starten de zusters maricolen in het door kan. Papeleu van Ottevaere sr. teruggekochte St. Blasiushospitaal met een spinschool, later met een kost- en kantschool; op de O.L.V.-parochie wordt in 1815 de door Ottevaere afgebroken muur rond het kerkhof herbouwd (33), in 1819 het broederschap van de H. Anna heringericht (34) en in 1820 krijgt de kerk haar in de Franse Tijd verbeurde goederen terug (35). Op St. Maarten wordt vanaf 1818 met succes de devotie van de kruisweg geïntroduceerd (36).

We mogen besluiten dat al van lang voor 1830 te Deinze een verwijdering groeit tussen enerzijds een groep vrijer-denkende katholieken en anderzijds een geestelijkheid die als het ware getraumatiseerd door de gebeurtenissen uit de Franse Tijd vast van plan lijkt en zich verplicht voelt om, na 1815, de oude, strengere gang van zaken in ere te herstellen. Van openlijk antikatholicisme of antigodsdienstigheid is helemaal geen sprake –de Ottevaere's leveren de Fransgezinde burgemeester maar bieden na 1816 ook de overgebleven zusters van St. Blasius onderdak en worden belangrijke weldoeners van de St. Maartenskerk. (37). Er zijn wel al sporen van antiklerikalisme, als men onder die term het –meestal nog passieve- verzet tegen een als te grote ervaren bemoeienis van de geestelijkheid met het openbare leven wil verstaan. Vitium loci...de kwaal van de stad?

2. 1830-1914: het katholieke offensief en zijn tegenstanders

De Belgische onafhankelijkheid en de nieuwe grondwet brachten dan wel niet de herinstelling van de oude privileges waarvan vele geestelijken nog droomden in 1815, ze bood de r.k. Kerk wel al de vrijheid en zelfs de overheidssteun die ze meende nodig te hebben om haar taak te kunnen vervullen. Wat die overheidssteun aangaat was het wel belangrijk ervoor te zorgen dat het beleid, zowel op nationaal als lokaal vlak, in 'goede' handen kwam en bleef. Het was in de ogen van de clerus van essentieel belang te kunnen rekenen op de welwillende medewerking van het wereldlijk gezag – de Franse en Nederlandse tijd hadden immers terdege aangetoond welke ramspoedige gevolgen een kerkvijandig regime kon teweegbrengen. Vandaar dat de geestelijkheid zich in geweten verplicht voelde zich met de politiek in te laten, zeker zolang er geen echte katholieke partij die naam waardig tot stand was gekomen. Die politieke bemoeienis, en de 'totalitaire' bestrevingen die de tegenstanders ervan er meenden te kunnen achter vermoeden, gaf op vele plaatsen en tijdstippen aanleiding tot bittere strijd, in die mate dat men mag stellen dat tot de opkomst van de arbeidersbeweging, het hele openbare leven door de klerikaal-antiklerikale tegenstelling werd beheerst. Zeker te Deinze...

2.1 De uitbouw van de kerkelijke infrastructuur

2.1.1 Geestelijken en religieuzen

Ook te Deinze maakte de geestelijkheid ruim gebruik van de herwonnen vrijheid en de wettelijk voorziene overheidssteun. Op Deinze-O.L.V. wonen in 1832 vier priesters of 1 per een goede 900 inwoners: pastoor Janson (1830-1848) en onderpastoor Philippe Terneus (1832-1834), een derde priester, Johan van Lockhorst (+ 1838) voor de derde zondagsmis, en

directeur Pycke bij de zusters maricolen. Dit team er ook voor zorgen dat de eredienst in Bachte verzekerd wordt, tot wanneer ook daar een zelfstandige parochie tot stand komt in 1898. In 1836 komt in Deinze zoals op vele andere plaatsen in die tijd een lokale zustercongregatie, de zusters van de H. Vincentius van Deinze, tot stand die zich op onderwijs, bejaarden- en ziekenzorg zou toeleggen en uitgroeide tot een bloeiende onderneming (38). In 1854 worden de broeders hiëronymieten belast met de zorg voor het nieuw opgerichte weeshuis (39). In 1860 komt met het St.Henricusgesticht katholiek (aanvankelijk enkel lager-) middelbaar onderwijs tot stand (39) --allemaal inrichtingen die ook de inwoners van de St.Maartensparochie, waar twee, en sinds 1905: drie geestelijken bedrijvig zijn, ten goede komen. De zusters maricolen zijn vanaf de jaren zeventig van de 19^e eeuw ook op St.Maarten bedrijvig, en tussen 1904 en 1906 vonden ook de uit Frankrijk gevluchte zusters van St.Thomas de Villeneuve er onderdak (40). Aan geestelijken en religieuzen dus geen gebrek: in 1888 wonen er op de OLV-parochie alleen al naast de parochieclerus: 42 maricolen met 104 kostgangers, 40 zusters van St.Vincentius met 163 pensionairs, en drie broeders hiëronymieten met 30 weesjongens (41).

Ze leven in goede onderlinge verstandhouding, zij het dat waar mensen samenwerken er hoe dan ook nu en dan spanningen rijzen. Zo in 1832, 1835 en 1839 tussen pastoor en onderpastoor van St.Maarten. Naar het oordeel van de deken zou de onderpastoor [Jozef de Riemaeker, 1827-1841] beter "naar een kleine pastorie" weggepromoveerd worden. In 1835 vindt de pastoor van O.L.V. het maar niks dat derde mislezer van Lockhorst nooit bij hem te rade komt, in 1841 wordt de tweede onderpastoor [Joannes Haems, 1840-1842] "wat simpel" genoemd. In hetzelfde jaar wordt gesignaleerd dat de pastoor van Petegem, nog steeds Ampe, met zijn beide zusters samenwoont, in 1856 wordt verteld dat de inwonende zus van de pastoor drankzuchtig zou zijn.. In 1859 is er dan weer sprake van een inwonende nicht, ditmaal van Petrus Maesfranckx, pastoor van 1858 tot 1881, die ervoor zou zorgen dat de meiden elkaar in snel tempo aflossen (inde mutatio frequens ancillarum). In 1870 is ze er nog en zwaait ze er blijkbaar de plak: quasi auctoritatem habeat, ancillae ad breve tantum tempus in servitio suo remanent. In 1873 heeft ze nog altijd geen makkelijk karakter (indolis non admodum facilis), in 1876 wordt ze paulisper dominatrix genoemd, en gaat het blijkbaar niet zo goed tussen de pastoor -die wat ziekelijk is en niet waakzaam genoeg- en de onderpastoor [Leo Van Poucke, 1871-1877]. In 1879 is het dan weer de pastoor die een opmerking krijgt: hij heeft een zwakke stem en gezondheid en is eigenlijk niet geschikt om zo'n grote parochie te leiden. Tijdens de schoolstrijd die dat jaar uitbreekt zou hij zich te gematigd hebben opgesteld om zijn parochianen niet voor het hoofd te stoten: ut placeat parochianis se nimis indifferentem tenuerit in ultimis difficultatibus en ook zijn meid non fuit semper prudens in difficilibus circumstantiis. Zijn opvolger, Theofiel Verschuere (1881-1904), richt veel goede werken op (1883). Teveel dan weer, zo klinkt het in 1886, zijn opvolger zal ze nooit kunnen instandhouden (42). Die laatste opmerking is wel merkwaardig en er klinkt waarschijnlijk wat afgunst in door. De pastoor in kwestie, Th. Verschuere, was jarenlang, van 1869 tot 1881, onderpastoor was bij de verslaggevende deken, de pastoor van O.L.V. Verschuere werd op handen gedragen door de parochianen: toen hij in 1881 tot pastoor van St. Maarten werd benoemd circuleerde op O.L.V. een intekenlijst om hem met een afscheidscadeau te bedenken (43). En bij zijn overlijden in 1904 werd hij "een tweede pastoor van Ars" genoemd (44). Dat na de jaren veertig geen opmerkingen meer terug te vinden zijn betreffende de pastoor van de O.L.V.-parochie zal misschien wel te maken hebben met het feit dat van dan af die tegelijk ook de decanale verslaggever is. Over de koster wordt slechts sporadisch iets gemeld: in 1832 zou die van O.L.V. wat slordig zijn, idem in 1876; in 1907 zit hij teveel op café. Die van St.Maarten wordt in 1912 "oud en vergeetachtig" genoemd- de brave man, Alfons Grootaert

vierde al in 1908 zijn vijftigjarig kosterschap, iets wat één van zijn voorgangers, Peter Provost, hem in 1840 al had voorgedaan (45).

Ook onder de religieuzen kon het niet altijd rozengeur en maneschijn zijn. De ex-zusters van St. Blasius die in 1800 uit hun klooster gezet waren, konden het kort daarop van de nieuwe eigenaar huren en waren met een school begonnen. Toen Papeleu (1757-1823) het gebouw voor de Gentse maricolen overkocht, de huurders verzocht op te krassen en bovendien een concurrerende school opstartte, kon het gemor niet uitblijven. Dat klonk zo luid dat het ook bij een deel van de bevolking weerklank vond: zo kiest Ottevaere partij voor de Blasiuszusters door hen een nieuwe woonst ter beschikking te stellen en zou in die tijd ook een lid van de gemeenteraad waar mogelijk de maricolen de voet dwars zetten. Het is niet onmogelijk dat de adellijke bescherming die de Gentse congregatie duidelijk genoot, een deel van de Deinse burgerij niet zinde (46). De zusters maricolen bleven ook later beducht voor concurrentie. Toen de Deinse zusters van St. Vincentius in 1838 noodgedwongen hun krachten aan het onderwijs wilden wijden (i.p.v. aan zieken- en bejaardenzorg), kon dat maar als ze niet met een kostschool begonnen, want die zou de instelling van de maricolen kunnen in gevaar brengen. Pas in 1846 wordt ook bij de zusters van St. Vincentius met een pensioonaat begonnen (47). In 1869 wil een notabele parochiaan van St. Maarten dat zijn parochie een eigen klooster en onderwijs zou hebben. Hij schenkt daarom huizen en grond maar is niet bereid de kosten van de verkoopacte te betalen (de gift werd als een koop vermomd "om moeilijkheden te vermijden"). Het bisdom springt bij maar meent hierdoor ook het recht bekomen te hebben om de bestemming van de schenking te bepalen. Van een klooster komt voorlopig niets in huis: enkele zusters maricolen komen wel dagelijks een veertigtal kinderen "bloemekes leren maken" in het geschonken gebouw en in 1874 wordt een zondagsschool gebouwd op de geschonken grond. Pas jaren later, onder pastoor Verschueren, en dank zij een andere gift, ditmaal van de gezusters Vanderstichelen, komt op St. Maarten een klooster tot stand in de Ommegangstraat dat zich inlaat met zieken en bejaarden. In de jaren 1920 dan schenkt pastoor de Bouvrie (1904-1922) het klooster aan de maricolen, "om van de last verlost te zijn", zeer tot ongenoegen van de nabestaanden van de weldoensters, die menen dat hierdoor de gift een andere bestemming krijgt dan bedoeld. De geestelijke directeur van de zusters maricolen, de deken van Deinze, wil echter van teruggave niet horen... (48).

Het conflict dat de meeste archiefsporen heeft nagelaten deed zich voor bij de zusters van de H. Vincentius, tussen 1858 en 1861. De zusters zelf hadden hieraan geen schuld, het werd als het ware door het bisschoppelijke dirigisme van toen geïnduceerd. In 1858 is Rosalie Huvenne, de eerste postulante van de door Janson in 1836 gestichte congregatie en meteen ook de eerste en tot dan toe enige overste, zoals voordien weerom kandidaat voor een driejaarlijks mandaat. Onder haar bestuur had de congregatie huizen gesticht te Buggenhout en Dendermonde en verstrekke ze naast zieken- en bejaardenzorg zoals voorzien in de oorspronkelijke regel, ook onderwijs. Huvenne was een eenvoudige vrouw zonder opleiding, Franskundig, en amper bekwaam een brief te schrijven – voor ze zuster werd behoorde ze tot het dienstpersoneel van Jansons weldoenster, Mevr. Martens, de dochter van de vroegere baljuw. Ze zou wat weinig tactvol geweest zijn in het opleggen van penitenties aan haar medezusters, en wat erger is: grote schulden hebben gemaakt door de stichting in Dendermonde – schulden die tot ongenoegen van op het bisdom invloedrijke eisers zoals Solvyns, maar niet terugbetaald raakten. De toenmalige directeur van de congregatie, priester Stocqart (1854-1858), meent na overleg met de bisschop dat het binnen die omstandigheden beter is een andere overste te kiezen, Hendrika Sulmon bv., een zuster die wel Frans kan en een goede opvoeding heeft genoten. Zo gezegd, zo gedaan. De zusters met kiesrecht worden van de wens van de bisschop op de hoogte gebracht en verzocht als puntje bij paaltje komt, voor de 'juiste' kandidaat te stemmen. Huvenne haalt echter de meerderheid, Sulmon wordt dan maar gewoon door de bisschop als overste aangesteld. Dit lokt een crisis uit binnen de

gelederen, die zo lang aansleept dat Delebecque, de toenmalige ordinarius, beslist dat de congregatie moet opgesplitst worden in drie onafhankelijke huizen: Deinze met aan het hoofd Sulmon, Dendermonde met als overste Huvenne, en Buggenhout. Deinze is dus niet langer een 'moederhuis' – pas in 1867 kan het weer een stichting aan, te Aaigem, trouwens de eerste in een lange reeks (49). Misschien dat de hele affaire, en de ruchtbaarheid errond, meehelpt verklaren waarom zo weinig zusters in de congregatie te Deinze geboren werden: van de 183 zusters die in 1987 nog in leven zijn: vijf; van de op die datum reeds overleden 535 zusters: vijf uit Deinze, één uit Petegem (50). Er waren in de periode 1830-1914 overigens weinig geestelijken of religieuzen afkomstig uit Deinze of Petegem. Dat had te maken met het bescheiden inwonertal van het stadje, want als men het aantal roepingen in verhouding tot de bevolking berekent zit Deinze meestal nog juist bij de betere helft van het diocees. Petegem daarentegen levert verhoudingsgewijs minder roepingen op. Van de Deinse jongemannen die tot de geestelijke stand willen toetreden wordt iets meer dan de helft (52%) seculier priester, slechts één op tien wordt pater, 37% kandideert bij de broeders. Dit overwicht van de diocesane geestelijkheid heeft te maken met de afwezigheid van een door paters geleid college, en de aanwezigheid van een door seculiere priesters geleide middelbare school. Het relatief hoge aantal broederroepingen zou verband kunnen houden met het door de hiëronymieten geleide weeshuis (51). Het eerder geringe roepingscijfer van Deinze en Petegem blijkt ook uit het gegeven dat van alle priesters in parochiedienst in het bisdom Gent, actief na 1801 en overleden voor 1997 (en dat zijn er samen 6540), er 18 in Deinze en 5 in Petegem geboren zijn, samen 0.35% van het totaal (52). Ook al telde de Oost-Vlaamse geestelijkheid niet zoveel Deinzenaars in zijn rangen, sommigen zouden het ver schoppen. Pater van Quickenborne is al lang vergeten, maar iedere oudere Deinzenaar weet dat Mgr.Calewaert, bisschop van Gent van 1948 tot 1963 een stadsgenoot was (53).

2.1.2 Onderwijs

De grondwettelijke vrijheid van onderwijs zorgt ervoor dat het kerkelijke initiatief zich ook in die sector ten volle kan ontplooiën. De aandacht van de geestelijkheid gaat hier op de eerste plaats naar het catechismusonderricht –geen vanzelfsprekendheid in een tijd dat er geen leer- of schoolplicht bestaat. De deken gaat bij zijn bezoek na in hoeverre de kinderen van de parochie in staat zijn zijn vragen te beantwoorden: in 1832 gaat dat voor beide parochies maar zus en zo, in 1835 iets beter. In 1838 kunnen de meisjes op O.L.V. beter antwoorden dan de jongens (toen al!); in 1907 klinkt dan weer een vernietigend mediocriter (54).

Op St.Maarten is in 1844 een parochiale dagschool geopend met, in de winter, een 150 jongens en meisjes. Daarnaast is er een zondagse catechismus die door zo'n 500 kinderen bijgewoond wordt. (55). Vanaf de jaren vijftig blijkt in beide parochies zowel een parochiale dagschool, een zondagsschool en soms een werkschool geopend te zijn. In de zondagsscholen wordt, zeker van in de jaren zeventig, naast catechismus- ook lees-, schrijf- en rekenonderricht verstrekt. Op St.Maarten trekt de zondagsschool, blijkens de verslagen van 1856 tot 1912, tussen de 100 en 185 jongens (1856: 120; 1870: 170, "goed onderwezen"; 1879: 185, in een speciaal daartoe opgetrokken gebouw; 1883: 150; 1908 en 1912: 100), en tussen de 160 en 300 meisjes (resp. 120, 220, 270, 130, 300). In de jaren vijftig en zestig kan hiervoor op 12 à 24 medewerkers gerekend worden. In de dagschool varieert de aanwezigheid sterk naargelang van het seizoen: tussen 1859 en 1876 60 à 110 in de zomer, 100 à 180 in de winter. Tijdens de schoolstrijd van 1879 lokt op St. Maarten de katholieke (bewaar-)school 155 jongens, 165 meisjes en 130 kleuters. In 1882 spreekt het parochieverslag van 160 à 170 jongens en 240 à 250 meisjes in de katholieke scholen; in 1888 zijn er 200 jongens in de (inmiddels geadopteerde) katholieke school, en 300 meisjes (kleuters meegerekend) bij de

maricolen. Er bestaat dan ook een 'slechte' gemengde officiële school met een vijftigtal leerlingen die niet door de geestelijkheid bezocht wordt (56).

Voor de O.L.V.-parochie is er, voor wat de zondagsscholen aangaat, minder informatie voorhanden. Kort na 1830 is er geen zondagsschool wegens lokaalproblemen; in Bachte wel (57). Rond 1844 constateert bisschop Delebecque bij zijn bezoek dat er op O.L.V. een zondagsschool functioneert met 100 meisjes en bijna evenveel jongens (58), in 1849 zouden er op O.L.V. 250 kinderen naar de zondagsschool komen en wordt er jaarlijks voor 200 F aan prijzen uitgedeeld (59). In 1856 wordt de zondagsschool door 150 meisjes en 75 jongens bezocht. Ze worden begeleid door een 15 à 20 medewerkers. In 1876 zijn er 250 meisjes en 140 jongens; in 1888 (RSP): 300 en 150; in 1907: 140 en 80 (60).

Rond 1830 zouden er op O.L.V. twee katholieke lagere scholen zijn met 150 jongens (waaronder 45 internen) en 80 meisjes. In Bachte worden een veertigtal kleine kinderen opgevangen, en ook in Deinze zijn er twee katholieke bewaarscholen. Daarnaast bestaan er nog twee bewaarscholen en één lagere jongensschool o.l.v. leken, allen goede katholieken (61). In 1843 signaleert pastoor aan de bisschop, met het oog op diens nakend bezoek, dat de ouders niet genoeg zorg dragen voor de opvoeding van hun kinderen, inde inobedientia, ignorantia etc., maar dat aan dat euvel verholpen wordt door de goede scholen die de parochie rijk is, namelijk de meisjesschool bij de maricolen en de jongensschool van Mr. Van Geersdaele (62). In datzelfde jaar zou er ook een lagere school door "inspecteur Vanderhaeghen, pastor te Eke" opgericht zijn (63). In 1856 klinkt het veel bescheidener: de dagschool telt nog 27 jongens en 80 meisjes (die laatsten in een werkschool). In 1859 komen er in de winter 60 jongens en 50 meisjes opdagen; in 1876 gaan er 150 jongens naar de gemeenteschool, 340 meisjes naar de maricolen en 30 (kleuters waarschijnlijk) bij de zusters van St. Vincentius (64). In 1880 opent onderpastoor Verschueren n.a.v. de schoolstrijd de St. Jozefschool voor jongens die dadelijk 150 leerlingen telt (65). In 1882 (RSP) komen er 's winters 140 jongens en 200 meisjes naar de klas. In 1888 (RSP) vermeldt de pastoor vier katholieke scholen: St. Hendriks met 150 leerlingen, een geadopteerde jongensschool (140), de school van de maricolen (380) en die van St. Vincentius (110). Maar daarnaast zijn er twee "officiële" scholen waar de geestelijkheid (tot 1894, (66)) niet binnenkomt, met 60 jongens en 40 meisjes. De onderwijzers geven er zelf catechismus ter voorbereiding op de eerste communie, en dat met relatief goed resultaat. Bovendien is er op de parochie ook een 'liberale' bewaarschool met 50 kinderen. Ook avondscholen zijn er in 'katholieke' en 'liberale' uitvoering (67). De geestelijkheid was uiteraard niet de enige die van de vrijheid van onderwijs gebruik maakte: privé en gemeentescholen werden tot het conflict van 1879 regelmatig door de (onder-)pastoors bezocht. Nadien hing veel van de verhouding met het gemeentebestuur af.

Het kon niet anders dan dat ook te Deinze de schoolstrijden in alle hevigheid hebben gewoed. Toen in 1879 door de bisschoppen besloten werd dat de "officiële" gemeentescholen zouden geboycot worden en waar nodig nieuwe katholieke scholen zouden opgericht, werd ook in Deinze een decanaal schoolcomité samengesteld. In het bisschoppelijk archief zijn de namen bewaard van de (mogelijke) leden (68): Arnold t'Kint de Rodenbeke, F. Francoys of Ach. Van Eeckhaut, Piers de Raveschoot en enkele andere 'nobles' uit de streek. Bij het begin van de vijandelijkheden ziet de situatie er voor de katholieken niet slecht uit: In Deinze-O.L.V. is de meester uit de gemeenteschool bereid ontslag te nemen en de nieuwe katholieke school te leiden; er is ruimte om een jongens- en meisjesschool te bouwen en zeker drie of vier parochianen zijn bereid hiervoor middelen ter beschikking te stellen. In Petegem "hangt de schoolmeester het goevernement aan" en diende er dus een vervanger gezocht. Voorlopig kan de zondagschool als lagere school gebruikt worden, en er is geld genoeg om in de toekomst een nieuw gebouw op te richten. De 'troepenbewegingen' worden op de voet gevolgd. Zo is het aantal leerlingen in de katholieke en officiële scholen bekend voor 10/11/1879,

26/11/1879 en 15/12/1880 (zie tabel) (69). Wat alvast opvalt is dat de schoolstrijd de scholarisatie van de jeugd sterk bevordert heeft. Uit een verslag van 1887 (70) blijkt dat in tegenstelling tot wat in de meeste andere parochies van het diocees gebeurde, het officiële onderwijs na de katholieke machtsovername van 1884 niet werd weggevaagd. Zowel te Deinze als te Petegem blijft het naast het katholieke net verder bestaan.

2.1.3 Verenigingsleven

Ook van de vrijheid van vereniging werd graag gebruik gemaakt: er werden niet alleen vele nieuwe congregaties gesticht of oude orden hersticht, men trachtte ook de gelovigen in vrome broeder- en genootschappen allerhande samen te brengen, mede om ze van de 'slechte' weg te houden. Vooreerst dient vastgesteld dat de verenigingen gesticht tijdens het oude regime in de loop van de eerste helft van de 19^e eeuw herstart zijn. Zo meldt een verslag uit 1859 dat op O.L.V. de broederschappen van de H. Rozenkrans (°1638), van de H. Rochus (°1688, hersticht in 1810, voortaan ook toegankelijk voor getrouwde mannen), van St. Anna (°1718, hersticht in 1819), van de Berechting (°1734) en van St. Barbara (°1743) opnieuw bestaan. Op St. Maarten gaat het om de broederschap van St. Antonius-Abt (°1717) en die van St. Antonius van Padua onder de naam van Confrerie van Berechting (°1735). Daar zijn er echter, vooral sinds 1830, nogal wat bijgekomen (71).

In 1843 wordt op O.L.V. een congregatie van de H. Maagd Maria gesticht (72). In 1856 worden op O.L.V. dezelfde broederschappen gesignaleerd als in 1859, met de bemerking dat die van St. Barbara jaarlijks samenkomen om een maaltijd te nuttigen (niet tegen te gaan, zegt de pastoor in 1850 – (73)), en daarnaast ook een Damescomité actief is dat zich inlaat met goede werken. In 1865 zou er een afdeling van de derde orde van St. Franciscus worden geïnstalleerd, in 1870 een jongenspatronaat, in 1871 een genootschap van H. Hart en een van St. Jozef, in 1880 een meisjespatronaat dat in 1884 wordt afgeschaft en pas in 1929 heropgericht (74). Op St. Maarten wordt in 1832 het genootschap van het H. Hart opgericht. In 1859 is er in het DV enkel nog sprake van de twee 'oude' broederschappen, in 1866 is er dan weer een broederschap van de Rozenkrans bijgekomen, in 1870 krijgen ook de ijveraars(ers) die de Sint-Pieterspenning ophalen en andere omhalingen, zoals die voor het werk van St. Franciscus van Sales voor hun rekening nemen een vermelding. In 1876 vermeldt het DV voor de eerste maal een St. Vincentiusconferentie (hoewel die zeker al in 1851 moet bestaan hebben (75)), en in 1874 komen de jezuiten een Xaverianenbond op de parochie stichten die echter, na een kortstondig enthousiasme (300 inschrijvingen) geen lang leven zou beschoren zijn (76). Gelukkig zijn de verslagen van de pastoors over de toestand in hun parochie van 1882 en 1888 bewaard gebleven, zodat zeker voor die jaren kan gesteld worden wie en hoe er zoal bedrijvig was (77).

Op O.L.V. animeert de geestelijkheid de volgende verenigingen. De congregatie van de H. Maagd Maria voor meisjes (140 à 150 leden) werd gesticht in 1841. Ze komt o.l.v. de pastoor samen in de kapel van het maricolenklooster en heeft veel succes "want de leden worden zo ver gehouden van vele gevaren, ze naderen vaak tot de sacramenten en ze verspreiden de geur van het goede voorbeeld over de parochie (odorem boni exempli spargunt in paroecia). De sodaliteit van het H. Hart (°1871) telt 400 ingeschrevenen. Ze komen iedere zaterdag bij het met bloemen en kaarsen versierde beeld van het H. Hart samen, vierten de mis waarin een korte toespraak wordt gegeven en nemen deel aan de generale communie. Daarnaast bestaat er een broederschap voor de begraafing van de arme (780 leden, waarschijnlijk de aloude Barbaragilde °1743), een patronaat voor jongens met 340 (ere- en andere) leden (het rapport van 1882 spreekt van 30 effectieve leden). Een broederschap van het H. Sacrament bestaat niet in de strikte zin, maar de leden van de bestaande verenigingen dragen kaarsen in de processie. Die 'andere verenigingen' dan: St. Anna, H. Rochus, H. Rozenkrans, H. Schapulier, H.

Familie, H. Kindsheid, Eeuwigdurende Aanbidding en het werk der Arme kerken etc. sat bene florescunt. Er bestaat geen Xaverianenbond. Er is geen Vincentianenconferentie voor mannen: de parochianen van O.L.V. sluiten aan bij de conferentie van St.Maarten. In 1888 bestaat wel nog altijd het Damescomité dat arme families bezoekt en ondersteunt, en o.l.v. de onderpastoor in het maricolenklooster samenkomt –sat bene procedit. De pastoor hoopt dat de bisschop het St.Jozef-patronaat zoals zijn voorganger financieel zal blijven steunen: de vereniging is er voor het goed van de jeugd, et etiam necessarium pro electionibus...

Op St.Maarten dan: ook hier is de congregatie van de H.Maagd Maria (°1846, 120 leden (78)) een voorbeeld voor de parochie. Eveneens: een sodaliteit van het H.Hart (°1832) met 120 leden waarvan toch maandelijks 100 leden te communie gaan. Ook hier: een broederschap voor de begraving van de arme (200 leden à 5 centiem per maand). Twaalf leden van de broederschap van de H.Antonius-Abt stappen mee op in de processies en vervullen zo de functie van een niet bestaand broederschap van het H.Sacrament. Bovendien zijn nog werkzaam: een Vincentianenconferentie, een jongens- (50 leden) en een meisjespatronaat met een eigen lokaal sinds 1874 (120 leden, iedere zondag van 15.30 tot 19.30; « om alzo aan de gevaren der wereld ten grooten deelen onttrokken te worden » (79)), het werk van de H. Joannes 'voor het mansvolk', van de H.Familie 'voor de huismoeders' (maandelijks, 200 leden, opgericht in 1882, jaarlijkse prijzen voor wie stipt aanwezig was, in 1907 viering 25-jarig bestaan (80)), 'zélatrices' voor de omhalingen. De in 1874 gestichte Xaverianenbond had in 1879 nog 75 leden maar is inmiddels ter ziele gegaan.

Van spanningen rond al deze verenigingen vallen maar weinig sporen te bekennen. In de jaren veertig is er op St.Maarten gehakketak tussen het bestuur van de St.Antonius-confrerie en de kerkfabriek over inkomsten en een schilderij van Picqué dat maar niet betaald geraakt. De bisschop stelt een oplossing voor in 1843 maar er blijven moeilijkheden rijzen zodat Delebecque in 1860 op de voor hem karakteristieke wijze ingrijpt. Hij ontslaat het hele bestuur en vraagt de pastoor nieuwe namen voor te stellen (81). In 1849 vindt de pastoor van O.L.V. het nodig de bisschop te vragen zijn collega van St.Maarten te verbieden een congregatie van de H. Maagd Maria op te richten daar er al een op de O.L.V. parochie bestaat (sinds 1843) en dat volstaat ruimschoots (82). Blijkbaar werd niet op die suggestie ingegaan, want zoals hoger vermeld kreeg St.Maarten in 1846 zijn eigen afdeling.

Begin de jaren negentig wordt deze overvloed dan nog eens aangevuld (met het oog op de naderende verkiezingen met algemeen meervoudig stemrecht) met tal van 'sociale werken' (83). In 1893 bestaat op de O.L.V.- parochie een Volkskring, een maatschappij 'Eigen Heerd is goud Weerd', een kring voor katholieke capacitairst, een maatschappij van onderlinge bijstand en een veeverzekeringsmaatschappij. In 1895 worden bovendien genoemd: een volksbibliotheek (waarschijnlijk de oude parochiale bibliotheek die reeds in 1843 werd vermeld), een spaarkas, een huishoudschool voor jonge meisjes en, toch nog: een Vincentianenconferentie (°1891)...In 1907 is er ook sprake van een pensioenkas, vakverenigingen en een patronage voor jonge mannen. Geen wonder dat in het DV van 1907 van de vroegere broedersschappen nog maar zes bij naam vermeld worden.

Op St.Maarten worden de 'fabriekswerkers' naar de Volkskring van OLV verwezen, maar is er een eigen maatschappij van onderlinge bijstand (bij ziekte en kerkelijke begraving) "van dewelke bijna al de werkliedenhuisvaders deel maken" en een veeverzekeringsmaatschappij die vooral succes heeft "bij kleine boeren die maar 3 of 4 beesten op stal hebben" – de grote boeren met meer vee zien op tegen de premie. Van de broedersschappen uit de jaren tachtig worden er maar twee meer bij naam genoemd in het DV van 1908 en 1912. Tussen 1904 en 1908 moet er ook nog een jongenspatronage bestaan hebben o.l.v. de onderpastoor (84). In 1907 wordt dan nog de congregatie van de H.Agnes opgericht voor de meisjes die na hun eerste communie meestal de patronage verlaten. « Zij hadden geen ander gezelschap meer dan op de fabriek, waar zij alles aanleerden uitgezonderd de godsdienstigheid en de zedelijkheid

(...) Vele jonge kinderen zullen hoop ik, daardoor onttrokken worden aan de gevaren van de straat en van de bedorvene gezellinnen » (85).

Voorgaand overzicht toont aan dat geestelijkheid en religieuzen tussen 1830 en 1914 niet bij de pakken zijn blijven zitten. Het is overigens niet volledig: met name de prestaties van de religieuzen in het vlak van het armenonderwijs en de zieken- en bejaardenzorg komen in de hier gebruikte verslagen weinig aan bod – wat misschien iets zegt over de mannelijke verslaggevers. Maar ook de initiatieven die niet rechtstreeks van de parochiegeestelijkheid uitgingen, en toch tot de katholieke infrastructuur mogen gerekend worden, zoals de St.Ceciliafanfare, komen in de benutte bronnen niet ter sprake. (86). Zelfs in zijn onvolledigheid echter is de lijst al indrukwekkend, en men kan zich dan ook terecht afvragen, waarom Deinze in 19^e-eeuwse ogen toch niet zo heel katholiek was...

2.2 Tegenkanting

2.2.1 Frontale botsing

In het DV van 1832 betreffende O.L.V. en St.Maarten (dat overigens in vertaling is uitgegeven, (87)) komt de modale parochiaan er nog goed van af: *communiter religiosus, satis diligens in sacramentis suscipiendis*, zij het dat het dansen maar niet kan afgeleerd worden en onder schippers veel gevloekt wordt. Maar er is ook sprake van "zes of misschien wel meer ongodsdienstigen (*impii*) die slechte boeken verspreiden, en" zo vervolgt de deken van Nevele Annocqué (1830-1858) "ik ben daartegen, zowel op O.L.V. als in St.Maarten in mijn toespraak sterk van leer getrokken, en ook de pastoor heeft tegen hen gedonderd" (*pastor contra illos intonuit, et ego hic et in Petegem potissimum adhortiunculum feci circa eiusmodi libellorum dispersionem et lectionem*). Op St.Maarten zijn er dan ook nog enkele onverbeterlijken die de zondagsrust niet respecteren. In 1835 luidt het dat op beide parochies "enkele libertijnen" (*aliqui libertini*) slechte boeken verspreiden, maar daar bovenop (*altera crux*) is er ook een toneelvereniging: beide pastoors preken stevig tegen al die misbruiken, het dansen, de schandalen enz." Die stevige predikatie heeft ook elders dan in het DV sporen nagelaten, bij kronikleur Lagrange: "In het jaar 1833 kwam er een twist tussen de burgers en de geestelijken van Deinze (...) die alles wilden verderven en te niet doen. Vooreerst begonnen ze met de heerlijke maatschappij van Retorika te verbieden, de enige burgerlijke vereniging. Ze predikten dat niemand de bijeenkomsten ervan mocht bijwonen noch naar de vertoningen mocht gaan op straf van doodzonde en weigering der absolutie aan diegenen die er lid van waren" (88, zie kader). Het ziet ernaar uit dat pastoor Janson van de O.L.V.-parochie (89) terzake zekerder van zijn stuk was dan zijn collega Ampe op St. Maarten. Die schrijft op 9/12/1833 een aandoenlijke brief aan de bisschop waaruit duidelijk blijkt dat de confrontatie naar zijn gevoelens desastreuze gevolgen zou kunnen hebben (90). Hij begint met te vragen in het Vlaams te mogen verdergaan (de pastoors werden verondersteld in het Latijn aan hun bisschop te schrijven) om het beter te kunnen uitleggen. De herder is zich ervan bewust dat een harde houding t.o.v. de verenigingen die danspartijen organiseren en vooral ook t.o.v. de rederijderskamer nogal wat schapen uit de stal zal jagen. Hij pleit voor gematigdheid, voor een terugkeer naar de pastoraal zoals hij die met Jansons voorganger had afgesproken (zie kader).

Er is geen schriftelijk antwoord bewaard op de vragen van pastoor Ampe. Een latere brief van 28/7/1834 waarin hij andermaal raad vraagt aan het bisdom, ditmaal in het Latijn, laat uitschijnen dat voor de strenge aanpak werd gekozen (91). De pastoor van St.Maarten vraagt

zich af of, "in deze moeilijke tijden waarin perverse mannen alles in het werk stellen om het geloof, de godsdienst en de inspanningen van de geestelijken teniet te doen, toneelspelers, die dus niet tot de sacramenten mogen worden toegelaten zolang ze zich met die activiteit inlaten, (en zo zijn er hier), peter mogen zijn bij een doopsel? Mogen de muzikanten die de toneelopvoeringen opluisteren tot de sacramenten worden toegelaten? Wat met de jeneverstokers die op zondag werken, als die zich voor een huwelijk in de kerk aanmelden of om het H. Oliesel verzoeken? Te vrezen valt dat als we ze wegzenden ze enkel burgerlijk trouwen, et cum magno scandalo cohabitent. En mogen de herbergiers, die twee- à driemaal per jaar een bal organiseren in hun lokaal, tot de sacramenten naderen?" Vicaris Sonnevile antwoordt dat er geen pasklaar antwoord bestaat op al die vragen, dat veel afhangt van de context, en dat Ampe zich beter zou beraden met Janson die met dezelfde problemen heeft af te rekenen om terzake tot een gemeenschappelijke houding te komen.(92).

Beide pastoors nemen hun toevlucht tot een pastoraal hulpmiddel dat in die jaren furore maakt: de volksmissie. Vanaf 28 oktober 1837 strijken de paters jezuiten voor twaalf dagen neer in de stad in een poging om de parochianen van O.L.V. en St.Maarten weer in het goede spoor te brengen (93). »Velen hadden zich immers omwille van een zwaar conflict van hun pastoors afgekeerd ; velen verachten publiekelijk de godsdienst en wisten door perverse machinaties de troep niet-vromen te doen aangroeien », aldus schetst het missieverslag de moeilijkheden die de predikanten moesten overwinnen (94). Op OLV zouden er een 2300 communies uitgereikt zijn gedurende de preekdagen. Op St. Maarten zouden een twaalfstal parochianen hun kat sturen naar de predikaties, en ook van de 'heropfrissing' (renovatio) die het jaar daarop wordt gehouden wegblijven (95).

2.2.2 Aanslepende conflicten

Het mocht niet baten. Het DV van 1838 meldt dat het dansen dit jaar "bijna helemaal" is opgehouden en dat er sinds de missie minder wordt gevloekt, maar anderzijds wordt er meer gedronken en vooral: het gemeentebestuur werkt de geestelijkheid tegen (choreae hoc anno fere sunt extirpatae; blasfemiae a tempore missionis sunt minutae; grassatur adhuc satis ebrietas. Regimen civile est adversum clero). De deken alludeert met dit laatste op de gespannen verhouding tussen Janson als geestelijk directeur van de pas door hem gestichte congregatie van de zusters van St.Vincentius en het stedelijk 'Bureel van Weldadigheid', het toenmalige OCMW. De oorspronkelijke doelstelling van de congregatie was arme zieken en bejaarden te verzorgen – sinds de afschaffing van het St.Blasiushospitaal bestond in Deinze geen enkele opvang meer voor deze lieden zodat velen van hen in miserabele omstandigheden aan hun einde kwamen. Dit liefdewerk startte in penibele omstandigheden. Mevr. Martens had wel grond en gebouwen aan het Bureel van Weldadigheid geschonken, maar de inrichting ervan liet veel te wensen over en de overheid was niet in staat of bereid voldoende financiële steun te geven om hieraan te verhelpen. Bovendien moesten ook de zusters nog alles leren: volgens sommigen hadden de familieleden van de opgenomen zieken en bejaarden te weinig bezoekrecht. Die enkele geruchten volstonden blijkbaar om de gemeenteraad te doen besluiten het gasthuis aan een officiële inspectie te onderwerpen. In het verslag kon enkel vastgesteld worden dat er niets aan de hand was en alles naar wens en zoals gestipuleerd in de overeenkomst tussen de congregatie en de stad verliep. Dat contract tussen de zusters en de stad bepaalde dat de overheid zou instaan voor het onderhoud van de zusters, en dat die van hun kant gratis verzorging zouden verlenen aan arme bejaarden en zieken. Toen echter aan sommige leden van de stadsregentie ter ore kwam dat de zusters ook giften en kleine aalmoezen ontvingen, en later zelfs een heus legaat, was dit weerom aanleiding tot een conflict. Er werd geëist dat al deze inkomsten in de armenkas van de stad zouden gestort worden, zoniet zou deze laatste zich niet verplicht voelen in het levensonderhoud van de

zusters te voorzien. Dit kon Janson niet aanvaarden, de afspraak met de stad werd opgezegd en de zusters werden door lekenpersoneel vervangen. Mevr. Martens eiste haar grond en gebouwen terug, vermits de schenkingsakte uitdrukkelijk had bepaald dat het hospitaal door de zusters moest bediend worden. Die bleven dus in Deinze wonen maar legden zich voortaan toe op het onderwijs van de armen door de opening van een spin- en kantschool. Pas in 1846 zouden ze opnieuw voor de zieken en bejaardenzorg in het stedelijk hospitaal instaan (96). De sfeer lijkt definitief verzuurd. In 1841 meldt deken Annocqué dat in de meeste parochies van zijn district niet meer gedanst wordt en overal samenkomsten (*conventicula*) en de slechte kranten en boeken worden bestreden, maar niet overal met evenveel succes (*sed non ubique cum pleno fructu*). Dat laatste gold vooral voor Deinze: er wordt nog altijd teveel gedronken en het gemeentebestuur ligt dwars (*Regimen civile non favet clero vel ecclesiae: est nimis politicum*). Janson zet de bisschop, n.a.v. diens nakende bezoek, in 1843 nog eens uitvoerig uiteen wat er zoal schort met zijn parochianen (97). Jongeren van beider geslacht tref je maar uiterst zelden aan in de herbergen, en ook de danspartijen die vooral in kermistijd worden ingericht kennen weinig bijval omdat bijna geen enkel meisje daar nog wil gezien worden. Dat is vooral te danken aan de congregatie van de H.Maagd. "De rederijkerskamer, waartegen ik nu al drie jaar een harde strijd voer", aldus Janson, "is sinds enkele jaren ten onder gebracht (*Comoedia, sub nomine societatis rhetoricae, contra quam durum triennale certamen sustinimus, ab aliquibus annis destructa est*). Hoewel: dit jaar [1843], kort voor Pasen, hebben enkele jongeren van nauwelijks zestien jaar oud geprobeerd ze herop te richten, maar ik heb die poging kunnen doen mislukken. Het lijkt wel aangewezen dat Monseigneur, tijdens zijn bezoek, daar een woordje over zegt; dat zou ons erg steunen in onze niet aflatende strijd want het valt te vrezen dat ze het opnieuw zullen proberen. Het vloeken is sinds de missie fel verminderd, de vuilpraterij [*turpiloquia*, misschien bedoelt hij 'kwaadsprekerij', 'lasterpraat'] daarentegen neemt erg toe in de stad. De dronkenschap dan weer is hier niet erger dan elders. De vrouwen naderen in veel groter getale tot de sacramenten dan de mannen; een bepaalde groep onder die laatsten is erg onverschillig en nadert slechts één of twee maal per jaar. Er zijn er een dertigtal waarvan ik weet dat ze hun pasen niet houden, maar er moeten er meer zijn. In de herbergen wordt door sommigen erg op de geestelijkheid afgegeven; ze trachten haar gezag bij het volk te ondergraven en werken daardoor oneerbiedig gedrag t.o.v. de clerus in de hand, hoewel die daartoe geen aanleiding geeft. Tenslotte: er wordt erg veel gelezen in deze stad: onze bibliotheek leent meer dan honderd boeken uit; maar ook de slechteriken lezen veel (*et a malis multum legitur*), zij het dat hun boeken tot nu toe slechts onderhands doorgegeven worden (*libri eorum circumeunt sub occulto et timido huc usque modo*). Wat de kranten aangaat: de 'slechte' *Messenger de Gand* ligt in één herberg alsook de *Journal de Commerce*. Den *Vaderlander* werd opgezegd. De *Journal des Flandres* wordt bij een particulier bezorgd. Van de 'goede' kranten kan één exemplaar van de *Journal de Bruxelles* in een herberg aangetroffen worden, Den *Vlaminck* vind je op twee plaatsen, en van de *Mercurius* en *De Gazette van Gend* zijn er meerdere exemplaren beschikbaar". Ook pastoor Ampe schetst, n.a.v. hetzelfde hoge bezoek, de situatie op zijn, de *St.Maartensparochie*, al is zijn verslag veel korter en bescheidener dan dat van zijn strijdlustige collega van de *O.L.V.- kerk* (98). "Voor zover ik weet", zo begint Ampe, "ziet de toestand er als volgt uit. Alle parochianen, op een klein aantal na, vervullen hun godsdienstige plichten; de grote meerderheid nadert meermaals per jaar tot de sacramenten [in 1847 werden in Deinze en Petegem jaarlijks vijf à negen hosties per communicant uitgereikt (99)]; ze luisteren tamelijk graag (*satis libenter*) naar het woord Gods en vermijden de zonde en de gelegenheid tot zonde. Maar er zijn er ook enkelen die zich van de godsdienst niets aantrekken (*qui de religione nihil observant*), en ik weet niet of het uit filosofische overwegingen is of uit onverschilligheid (*nescio an proveniat a spiritu philosophico an a solo indifferentismo*), maar er zijn er niet weinig die geen enkel godsdienstig gedrag vertonen, of

slechts op de verplichte dagen de mis bijwonen (*sunt qui nullum suae religionis signum praebent, aliique tantum sacro diebus obligantibus assistant*). Dan zijn er ook nog parochianen", zo vervolgt Ampe, "die zeker niet slecht of pervers zijn, maar toch niet tot de sacramenten naderen. Ze werken op zon- en feestdagen en nemen geen vrede met de door de bisschop verleende dispensatie. Enkelen, vooral jongeren, zijn verwoede lezers. Waren het maar altijd goede boeken; ik heb hen nochtans snel en meerdere malen op het gevaar van slechte lectuur gewezen (*Utinam ipsi libri essent semper boni, tamen tempestive et satis saepe pernicium praviae lectionis ostendi*). Slechts weinigen trekken naar Gentse schouwburg, maar velen verlangen naar de danspartijen en de bals. De meer gegoeden zouden meer kunnen doen voor de kerk en de armen".

In 1850 lijkt er nog geen verbetering in zicht (100): integendeel, op O.L.V. is naast de Vlaamse rederijderskamer nu ook een Franstalige actief ac alia cuiuscumque generis conventicula bonis moribus maxime nociva; slechte boeken en kranten worden avides gelezen. Vandaar grote onverschilligheid omtrent godsdienstige oefeningen, vooral bij de mannen die de sacramenten verwaarlozen. Onder de jongeren heerst grote verdorvenheid, velen (plures) vervullen hun paasplicht niet. Op St.Maarten, zo voegt de deken van Deinze, Franciscus Van der Straeten (1848-1859) er laconiek aan toe, heersen dezelfde misbruiken als op O.L.V. De geestelijken deden nochtans hun best om iedereen in de gelegenheid te stellen zijn kerkelijke plichten te vervullen. Al in 1840 (101) signaleerde Ampe aan de bisschop dat geen enkele jeneverstoker dat jaar zijn pasen had gehouden omdat ze allen 's zondags moeten werken. Enkel als ze ook 's nachts zouden werken zou de zondagsrust kunnen gerespecteerd worden, en daartoe zijn ze niet bereid. Hij vraagt of er geen dispensatie kan verleend worden, wat gebeurt. Datzelfde jaar had hij ook om de toelating verzocht om te mogen bineren om zo de werklieden aan de via ferrea toe te laten een zondagsmis bij te wonen. Ook dat wordt toegestaan, zodat het dertigtal spoor- en postbedienden voortaan om 5.30 u mis kan horen (102). En in 1844 wordt een oplossing gezocht voor de dienstplichtigen die soms op plaatsen gekazerneerd worden waar geen Nederlandstalige biechtvader beschikbaar is, waardoor ze hun paasbiecht niet kunnen spreken (103). In 1845 signaleert Janson aan de bisschop dat een zestigtal arbeiders uit zijn dekenij aan de Franse spoorwegaanleg meewerken en tien in een Noord-Franse fabriek hun brood gaan verdienen: ze horen bijna nooit mis en onderhouden de vasten niet (104).

Het hielp allemaal niet. Rond 1854 was er nog een hele polemiek opgelaaid n.a.v. het belasting van de broeders hiëronymieten met het beheer van het nieuwe wezenhuis voor jongens, met als bestuurder onderpastoor Braem (1847-1859) van de O.L.V.-parochie. Een deel van de Deinse opinie wil niet van die 'klerikalisering' van de wezenzorg weten, zoals ze zich trouwens ook in de jaren dertig, n.a.v. de bediening van het hospitaal, recalcitrant had opgesteld. Er wordt een meeting georganiseerd, waarop o.m. Metdepenningen het woord voert, er worden pamfletten verspreid, maar uiteindelijk wint de katholieke meerderheid het pleit (105). Het DV van 1856 signaleert op beide parochies dezelfde abusussen: danspartijen en andere samenkomsten die dikwijls in een herberg plaatsvinden en verderfelijk zijn voor geloof en zeden, en waar bovendien ook nog slechte, tegen de geestelijkheid gerichte kranten gretig verslonden worden. Op de O.L.V.-parochie zijn er twintig publiek gekende paasverzuimers onder de notabelen, op St.Maarten vijf. Het juiste aantal onder het gewone volk is moeilijk te bepalen: op St.Maarten misschien veertig, op O.L.V., waar ook nog verschillende huizen van slechte naam zijn, misschien vijftig (*Duae domus pessimae, duae suspectae et quaedam aliae male notae*: de deken bedoelt waarschijnlijk bordelen). De parochiegeestelijken geven ook geen duimbreed toe aan de verzuchtingen van hun schapen. In 1857 vraagt de bisschop aan de pastoors van zijn diocees welke houding ze denken te moeten aannemen t.o.v. het dansen en de lectuur van 'slechte' kranten. In een verslag over de daaraan gewijde vergadering van de pastoors van zijn district meldt de pastoor-deken van Deinze, nog

steeds Francies Van der Straeten, het volgende (106). Moeten als directe gelegenheden tot zonde beschouwd worden alle dansen waarbij de partners elkaar omarmen [dus bv. de wals], al die danspartijen die in de kleinere herbergen op het platteland worden gehouden en waar de verdorven jeugd pleegt samen te komen, en tenslotte, de meeste danspartijen die 's nachts plaatsvinden. Het dansen kan tegengegaan worden door te pas en te onpas, zowel ten privaten titel als publiek, deze samenkomsten op ernstige toon af te schilderen als zware zedenverwildering en door te benadrukken dat vooral de jongeren die eraan deelnemen dit doen op gevaar van verdoemenis (*periculo perversionis et perditionis*) en in gelegenheid tot vele zonden gebracht worden. De ouders moeten gewezen worden op hun plicht hun kinderen daarvan weg te houden. Waar mogelijk moeten ook de herbergiers ertoe gebracht worden geen zulke partijen in te richten. Wat de lectuur van slechte kranten aangaat: zowel de herbergiers die ze ter beschikking leggen, als de verenigingen die erop geabonneerd zijn, ze in bezit hebben en doorspelen aan hun leden: aan allen dient de absolutie geweigerd tenzij ze van die lectuur afzien. Er kan alleen uitzondering gemaakt worden voor hen die ze beroepshalve moeten raadplegen, maar dan nog moet er nauwlettend op toegezien worden dat enkel de relevante artikelen gelezen worden, en de krant niet in andere handen verzeilt. Best is ook niet geabonneerd te zijn op eigen naam, maar het blad op een andere manier te pakken te krijgen, ut sic a scandalo immunis persistat, om zo de eigen goede naam niet in gevaar te brengen.

Twee jaar later meldt de nieuwe deken Lamotte (1859-1865) dat er op zijn O.L.V.- parochie geen paasverzuimers zijn, en op St. Maarten maar een stuk of twaalf. Er wordt wel nog op beide parochies gedanst. In 1863 zou er in Deinze een afdeling van de ook te Gent actieve liberale liefdadigheidsvereniging « Zonder Naam, niet Zonder Hart » bedrijvig zijn (107). Deken Claessens (1865-1874) dan weer stuurt geen verslag in over zijn eigen parochie, zodat we van 1865 tot 1874 van hem niets vernemen over de gang van zaken rond de Deinse hoofdkerk.

Het verslag over de volksmissie die in 1869 door de redemptoristen in Deinze en Petegem werd gepreikt laat er echter geen twijfel over bestaan dat beide partijen nog op uiterst gespannen voet met elkaar staan (108). "De predikanten, de paters Grommen, Gallis en Deridder", aldus de kronikleur, "hadden af te rekenen met Verhoest, de voorzitter van een geuzenpartij (*factio geuziorum*) van tamelijke omvang, de Vooruit. hij verdierf de stad met slechte kranten en wou kost wat kost de missie doen mislukken. Zo organiseerde hij op de avond van de eerste missiedag een bal, en op de laatste dag (8 december) een schandaleuse toneelvoorstelling waarop hij zelfs de predikanten durfde uitnodigen. De goddelijke rechtvaardigheid, op zo'n onbeschaamde wijze uitgedaagd, sloeg onmiddellijk toe. Hij die de hoofdrol moest spelen werd met blindheid geslagen, maar zelfs dat kon de geuzen niet tegenhouden. Ze engageerden spelers uit Gent. De voorstelling ging dus toch door maar, dit moet tot eer van de Deinse bevolking gezegd worden, onder geringe plaatselijke belangstelling. Maar de goddelijke wraak zou de lidmaten van het heiligschennend genootschap blijven achtervolgen. Verhoest, zijn vrouw en zijn meid bleven weg van de predikaties en godsdienstoefeningen. Veertien dagen na de missie overleed de echtgenote plots, zonder sacrament van de stervende. Verhoest zelf viel rond het einde van het jaar dood op straat, in Brussel. Hij was daar om zijn testament, waardoor hij zijn katholieke familieleden zou onterven t.v.v. zijn vrienden bij de Vooruit, te tekenen. Zo zou zijn meid 5000 F krijgen en zijn schoonzoon, die vrouw en kind al verloren had, August Lagai: 10.000 F. Geen van hen kreeg iets, want het testament was gebrekkig opgesteld. Lagai, die met blindheid geslagen was tijdens de voorbereiding van het toneel, had zich bekeerd en was genezen, maar werd afvallig, verlamd en ging failliet. Meneer Reyntjens, de penningmeester van Vooruit, kreeg geheugenverlies, en vijf andere leden van de vereniging die de missie bespotten, zijn binnen het jaar gestorven, één ervan zonder de sacramenten. Enkele leden van

Vooruit bekeerden zich tijdens de hernieuwing van de missie, in 1871. Maar de maatschappij bestaat nog, nu onder voorzitterschap van een bijgenaamde "antichrist", die al sinds de jaren dertig jaar geen voet meer in de kerk zet. Deinze telt 3200 inwoners; er werden 2200 hosties uitgereikt, tijdens de 'renovatio': 1500." Tot zover dit verslag, in goede apocalyptische redemptoristenstijl. Wat is hiervan waar, en wat is stichtend verzinsel? Met Verhoest wordt Pierre Jacques Verpoest (°Deinze, 5/4/1802) bedoeld die na het overlijden van zijn eerste vrouw in het huwelijk trad met Julie Sophie Callier, zuster van Bernard. Hij was voorzitter van de maatschappij Vooruit van 1860 tot zijn dood. Ze overleed inderdaad kort na de afloop van de missie, op 20/12/1869, weliswaar in de gezegende leeftijd van 71 jaar (°Deinze, 27/9/1795). Haar echtgenoot overleed niet in 1869, maar op 13/12/1870, te Schaarbeek. Zijn schoonzoon heet niet Lagai maar Pieter Augustus Delava, inderdaad allemaal sleutelfiguren uit vrijdenkend Deinze. Charles Reyntjens was een lauw lid van Vooruit, en zeker niet de penningmeester, dat was in die jaren Armand Dubois. De 'Antichrist' die Verpoest opvolgde als voorzitter moet Camille van Wonterghem geweest zijn. Op 8 december 1869 werd effectief een blijspel opgevoerd (zie kader).

In St.Maarten zouden er in 1866 acht of negen paasverzuimers zijn, in 1870 rond de vijftien, in 1873 "meerdere, onder de notabelen wel veertien of vijftien ». Het hoofdstukje 'misbruiken' wordt eentonig: dansen en nog eens dansen, in 1870 duiken ook de slechte boeken en toneelstukken weer op, ondanks het feit dat de missie die in 1869 ook op St.Maarten plaatsgreep door de pastoor een 'groot succes' werd genoemd: '1880 communies plus 200 in O.L.V.' (109). In 1873 luidt het in het DV: alle misbruiken die in grotere steden bestaan worden ook hier vastgesteld.

Deken Verwilghen (1874-1892) signaleert in 1876 hetzelfde voor zijn O.L.V.- parochie, en twintig paasverzuimers. Tijdens de missie van 1880 werden in Deinze slechts 1700 en in Petegem 2200 communies geteld (110). De cijfers die de verdeling van de leerlingen over lager officieel en katholiek onderwijs aangeven kunnen ook als een beeld van de machtsverhouding tussen het klerikale en antiklerikale kamp gelezen worden (zie tabel). De (voorlopige) eindscore van december 1880 geeft een ietwat geflatteerd beeld van de situatie van het officieel onderwijs: hun bijna 27% van de totale schoolpopulatie in Deinze en Petegem is vooral te danken aan de bewaarschool te Deinze. Neemt men enkel de scholieren uit het lager onderwijs in aanmerking dan gaat slechts een 14% van de kinderen naar een 'goddeloze' school, en dat vooral weer te Deinze. Naar het einde van de schoolstrijd zou in Oost-Vlaanderen zowat 20% van de kinderen een officiële lagere school volgen, 14% als men de stad Gent buiten beschouwing laat. Maar er waren grote lokale verschillen: in het landelijke Orroir, Ruien, Moerbeke-Waas ging meer dan 40% naar het staatsonderwijs, in het kleinstedelijke Eeklo en St. Niklaas dan weer maar 7 à 8%. Deinze ligt met zijn 17% van toen in de buurt van Geraardsbergen en Ronse (18%) (111).

In 1889 komen de paters redemptoristen weer op bezoek: "drie- tot viermaal toe trachtte een extreme liberale sekte (secta liberalis acerrima) de missie te verstoren, maar tevergeefs. Zeshonderd Deinzenaars gaven hun naam op om deel te nemen aan de wekelijks te houden kruisweg. Velen hebben zich bekeerd, waaronder twee die al 25 jaar hun pasen niet meer hielden. In Deinze en Petegem, waar zo'n 6400 mensen wonen, werden resp. 3600 en 2800 hosties uitgereikt" (112). De RSP van 1888 brandmerkt de maatschappij Vooruit en de Jeune garde libérale als 'slechte' verenigingen. Er worden in Deinze nog altijd veel slechte kranten en boeken gelezen, en de schoolstrijd heeft het aantal paasverzuimers blijkbaar vertienvoudigd: er is nu sprake van 200. Er heerst in de parochie, aldus de pastoor grote politieke verdeeldheid. Het is zo erg dat de twee partijen zo goed als niets meer met elkaar gemeen hebben en elkaar zoveel mogelijk schade toebrengen. De liberalen oefenen een slechte invloed uit: waar ze kunnen brengen ze mensen van hun geloof af en buiten de katholieke school (Talis divisio est ut diversae partes quasi nihil commune inter se habent,

sibi invicem conantur nocere. Liberales utique malum in parochiam influxum exercent, quos possunt avertunt a pietate, saepe a fide et catholica instructione juventutis). Een korte duik in de katholieke pers van toen, de Gazette van Deinze. Weekblad. Godsdienst, Handel, Taal en Vaderland, orgaan der katholieke bewarende beginselen (1^e jg, nr.1, 5 juni 1888) geeft goed de sfeer weer die toen in Deinze moet geheerst hebben (113). In het nummer van 8 juli 1888 (I,6) wordt gemeld dat twee geestelijken openlijk op straat werden 'beschimpt'; op 15 juli (I,7) worden de 'katholieken' opgeroepen enkel nog bij katholieken te kopen, "in plaats van uw geld bij uwe tegenstrevers te dragen en het alzo te laten dienen tot een wapen waarmee men u en de uwen zal bestrijden". Terecht schrijft men dan ook op 2 september (I, 14) "'t Is te Deinze altijd politiek, overal politiek en in alles politiek". Op 5 augustus (I, 10) wordt een artikelenreeks aangekondigd over de "drie grote kwalen" waarmee de "werkende volksklas" zou zijn aangetast: "dronkenschap, hoovaardy [waarmee "overtollige en ongeoorloofde klederpracht" wordt bedoeld, 21/10, I, 21) en eene aan de ontucht grenzende oneerbaarheid [verschijnt op 2/12, I, 27]". En ook aan de liberalen wordt een reeks gewijd: "Het Liberalismus is kloosterhaat" (30/9, I, 18), "Liberalismus is de goddeloosheid (...) ook in Deinze, al durven ze het niet zeggen, zie maar hunne vuile bladen" (16/9, I, 16), "Liberalismus is vrijmetselarij" (23/9, I, 17). Ook de tweede jaargang is niet erg vriendelijk: "Het burgerlijk huwelijk is voortbrengsel van oneerlijke driften en Fransche ontuchtigheid" (7/4/1889, II, 45), "Geen liberalen meer, maar socialisten" (16/6/1889, II, 55), "Liberaal en katholiek zijn twee tegengestelde zaken die elkaar uitsluiten (7/12/1890, III, 132) enz. Hetzelfde geldt allemaal ook op St. Maarten; vooral de bals in de herbergen zijn een plaag in de ogen van de pastoor (114), en in 1881 wordt het eerste louter burgerlijke huwelijk gesloten door "de schoolopziener", die kort daarop overlijdt en ook louter burgerlijk wordt begraven (115). De typering van 1879 geldt tot in 1914: Omnes abusus qui in magnis civitatibus inveniuntur; frequentes saltationes, lectiones pravae, ludi theatrales, domus suspectae etc. (116). Het aantal paasverzuimers wordt in Petegem wel alsmar hoger ingeschat: in 1876: vijftientig à dertig van wie het publiek geweten is; 1879: vijftientig, maar in 1883 een tachtigtal, "als gevolg van de schoolstrijd of uit onverschilligheid". In dat jaar wordt ook de liberale volksbibliotheek (117) als een misbruik opgegeven. In 1886 blijven er met Pasen meer dan 100 weg uit onverschilligheid, in 1888 (118) 130 à 160. Tijdens de redemptoristenmissie van 1890 worden op O.L.V. maar 1275 en op St.Maarten 1500 communies uitgereikt, tijdens de hernieuwing op St.Maarten, in 1893: 1900 (119). Het aantal jaarlijks verdeelde communies gaat op St.Maarten wel in stijgende lijn, mede als gevolg van de pauselijke decreten inzake de veelvuldige communie en de bevolkingstoename: van 13200 hosties in 1903 naar 37680 in 1913. Aan de bezoekers van de vierde zondagsmis (8.30u), die in 1907 wordt ingelegd omdat de kerk te klein is geworden, zal die stijging niet te danken zijn: de bijkomende misviering was bedoeld voor kinderen, er zou niet in gepreekt worden en ze duurde dus minder lang. Daarom wordt ze echter algauw bezocht door volwassenen, "halve christenen, vooral van Deinze" (120). De oorlog werkt, zoals overal elders, de devotie in de hand: 53.000 communies in 1916 (121), en er wordt ook veel gebeevaard naar Bachte-grot (122).

In 1900 komt er weer bericht van de O.L.V.- parochie: er werkt rond die tijd een "katholiek anti-alcoolisch genootschap 'Heil in de toekomst'" (123). Er zijn drie- à vierhonderd paasverzuimers; in 1907: 500, vel ex vera impietate, vel ex indifferentia. Rond dezelfde tijd heeft de pastoor van St.Maarten het over "niet weinig" paasverzuimers, maar hij legt de oorzaak bij het werk in de fabrieken, vooral de kinderarbeid: de kinderen worden door hun ouders te snel uit werken gestuurd (124).

2.3. "Onze kleine maar liberale stad (...) waar men aan zulke openlijke uiting van het katholiek gevoel niet gewoon is" (125)

In hoeverre laten voorgaande gegevens uit kerkelijk archief ons toe een antwoord te geven op de vraag die we ons bij het begin stelden: waarom heeft Deinze, alle verhoudingen in acht genomen, voor 1914 zo'n 'onkerkelijke' faam? Een eerste punt dat verdient onder de aandacht gebracht te worden, is dat de geestelijken zelf eigenlijk bepaalde groepen hebben uitgesloten. Het weigeren van de absolutie aan personen die niet van plan zijn om op korte termijn hun leesgewoonten, theaterbezoek, dansen, zondagswerk of lidmaatschap van de vrijmetselarij op te geven komt in feite daarop neer. In steden en dorpen waar niet veel gelezen werd, waar er geen rederijkerstraditie bestond, waar geen plaatselijke stokerijen waren waarin de werkzaamheden moeilijk één dag per week konden stilgelegd worden, en waar er geen vrijmetselaars woonden, op die plaatsen hadden de verboden een preventief karakter en stuitten ze op weinig verzet. De gelovigen hoorden alleen dat ze de dingen die ze toch al niet deden zeker nooit mochten doen. In Deinze echter werden die dingen wel gedaan, al van in de 18^e eeuw en werd van een belangrijk deel van de nijvere en sociocultureel actieve bevolking geëist de levenswandel drastisch bij te sturen. De uitsluiting van degenen die daartoe niet bereid waren doet denken aan wat in 1879 in gans België gebeurde, toen onderwijzers en leerlingen van de "godeloze" scholen de sacramenten ontzegd werden, een episode die al eens als een geval van 'dechristianisatie door de geestelijkheid' gekenmerkt werd (126). In nogal wat families kan de overgang, zoniet naar de vrijzinnigheid dan toch naar een vrijzinnig katholicisme, rond die tijd gedateerd worden. In Deinze gebeurde iets gelijkaardigs al in de jaren dertig toen Janson, ondanks de opwerpingen van Ampe, de bisschoppelijke richtlijnen ook in zijn toch wel wat aparte stad onverkort wilde opgevolgd zien door zijn parochianen. Dit resulteerde toen slechts bij enkelen in een breuk met de kerk, maar hun openlijk trotseren van de kerkelijke banvloek was niet van aard het gezag van de geestelijkheid te vergroten, niet het minst omdat het kerkelijke standpunt omtrent lees- en dansgewoonten en schouwburgbezoek ook bij vele andere tijdgenoten als overtrokken overkwam (127). Maes berekende dat in 1848 de eerste vijfenveertig leden van het Vlaams Gezelschap --een van de door de kerkelijke overheid veroordeelde conventicula-- toch zo'n twintig procent van de toenmalige Deinse intelligentsia vertegenwoordigden (128). Wat zich aanvankelijk als balorigheid tijdens de kerkdiensten uitte, vond algauw ook zijn politieke uitdrukking, zeker toen op het einde van de jaren vijftig een liberale partij werd gesticht, en de kiezers brachten te Deinze regelmatig een regimen qui clero non favet aan het hoofd van de stad. De schoolstrijd van 1879 vormt hier zoals elders het hoogtepunt van de klerikaal-antiklerikale strijd, en vertienvoudigde in een klap het aantal paasverzuimers op de O.L.V.-parochie. Sinds dan wil de ene partij niets meer met de andere gemeen hebben, zo schrijft men 1888, en zoekt men alleen maar elkaar schade toe te brengen. Het klerikale kamp zal versterkt worden doordat de nationale regering tot 1914 onverdeeld in katholieke handen rust; het antiklerikale kamp zal vergroten door de aansluiting van de op hun beurt verketterde socialisten. Men kan zich afvragen of het allemaal wel zo'n vaart zou gelopen hebben indien er andere personen in het spel waren geweest, indien de pastoors allemaal "te vredelievend" zoals één van hen genoemd werd, zouden geweest zijn, of als er in het andere kamp geen mannen van het kaliber van Ottevaere, Reyntjens of Callier waren geweest, om maar die te noemen. Jean-Baptiste Ottevaeres openbare, politieke rol is met de val van Napoleon uitgespeeld hoewel hij ook bij het nieuwe, Nederlandse bewind op een goed blaadje moet hebben gestaan daar hij in vaste overheidsdienst wordt benoemd, als belastingsontvanger te Nevele, waar hij in 1822 overleed (129). Hij en zijn oudere, erg rijke broer, Bernard-François, gestorven 1830, speelden nog een rol in de schuttersgilden St. Sebastiaan en St. Joris, en Bernard werd in 1818 lid van 'Geen kunst zonder nijd'. Hij had contacten met Du Bosch, wiens dochter dan weer

huwde met de Deinse utopist Napoleon De Keyzer (130). Beide broers hadden veel kinderen, maar slechts één naamdrager overleefde de kinderjaren. (131).

Charles Reyntjens behoort tot de familie die ervoor gezorgd heeft dat Berchem en Ruien als liberale bastions van Zuid-Oost-Vlaanderen bekend staan. Hij is nauw verwant met Jean-Baptiste, liberale burgemeester van Ruien van 1830 tot 1838, van Charles-Joseph, burgemeester van 1808 tot 1830, provincieraadslid tot 1850 en notoir orangist en liberaal, van Henri-Norbert, notaris te Deinze en liberaal volksvertegenwoordiger van 1848 tot 1852, en van Bruno, liberaal burgemeester van Ruien van 1849 tot 1883. (133). De man die zich in 1834 te Deinze komt vestigen en er hetzelfde jaar huwt komt uit een uitgesproken liberale en politiek actieve familie. Hij laat zich in het bevolkingsregister inschrijven als 'zonder godsdienstige overtuiging' – heel apart voor die tijd- verliest zijn vrouw kort daarop en blijft kinderloos en als weduwnaar voor het leven achter. Drie jaar na zijn aankomst te Deinze wordt hij verkozen voor de gemeenteraad en tot burgemeester benoemd tot in 1848. (134).

Ook de leden van de familie Callier lijken uit een bijzonder hout gesneden. Vooral Franciscus-Bernardus (1791-1885), een van de vijftien kinderen van Engel (1742-1805) die zelf onder de Fransen, in 1796 als huisbewaker van het bureel van cantonaal bestuur fungeerde en zo een goede bekende van Ottevaere en Beyens moet geweest zijn (135).

Tijdens zijn vrijgezellenbestaan maakt Franciscus-Bernardus drie politieke regimes mee, maar hij komt vooral na 1830 op het voorplan. Bernard, zo liet hij zich noemen, staat in 1830 op de barrikaden en sluit in die periode vriendschapsbanden die hem tot intimus zullen maken van de grondleggers van de Belgische staat, de leden van het Voorlopig Bewind. Dank zij zijn introductie kan stadsgenoot Picqué hun beroemde groepsportret schilderen. Bernard wordt in afwachting van de benoeming van een gouverneur, samen met Spilthoorn en Coppens in 1830 tot gevolmachtigde van het Voorlopig Bewind voor de provincie benoemd. De gemeenteraadsverkiezing van 18/11/1830 maakt hem tot schepen in een stadsbestuur dat toen al bekend stond als geplaagd door 'tracasseries et dissensions éternelles' (136). Zijn aanstelling zou niet helpen om die te doen ophouden: hij blijft zijn leven lang de luis in de Deinse pels. Van huize uit overtuigd republikein, (hij weet in 1830 187 Deinzenaars ertoe te bewegen een manifest voor de oprichting van een republiek te ondertekenen, (137)) vriend van Spilthoorn, Gendebien, Jottrand e tutti quanti (138), is hij een gevreesd en erg ambitieus man (139). Hij werd in 1857 de eerste voorzitter van de Deinse liberale partij, de consecratie van zijn rol als spilfiguur in het Deinse antiklerikalisme (140). Zijn zus Julia Sophia was getrouwd met Petrus Jacobus Verpoest, de voorzitter van Vooruit van wie in het missieverslag van 1869 sprake. Bernards broer Jean Baptiste (°1778) is de vader van Gustave Antoine Callier (1819-1863) en grootvader van Albert Callier, de stichter van La Flandre Libérale en rector van de UGent tussen 1879 en 1885.

Kortom, de Deinse parochiegeestelijkheid botst met haar pastoraal offensief niet op zomaar enkele coqs de village, maar op figuren die in contact staan met de meest invloedrijke liberale kringen, en die ook te Deinze een hecht sociaal netwerk wisten uit te bouwen. Zo komt men al sprokkelend in de literatuur op het spoor van contacten tussen de familie Reyntjens, Vanheuveerswijn en Liebaert (141), tussen de families Boddaert, Haegens en Callier (142), tussen Reyntjens en Charles Rogier (143)...

3. De twintigste eeuw

Na WO I wordt het kerkelijke archief, voor zover toegankelijk, erg lacunair. Het decanaal verslag wordt routineus opgemaakt, de Libri memoriales vermelden aankopen, manifestaties.. maar vallen na verloop van tijd stil. De zusters van de H. Vincentius hebben hun geschiedenis

tot 1987 te boek gesteld (144), maar de studie van De Meulemeester over de maricolen dateert van 1913 en werd nog niet verdergezet (145). Het hierna geschetste beeld is dus erg fragmentarisch, onevenwichtig en onvolledig. De historici van de 21^e eeuw hebben nog heel wat werk voor de boeg...

3.1 St.Maarten tot ca 1950

Beginnen we bij St.Maarten, waarover we nog het minst slecht gedocumenteerd zijn. Pastoor de Bouvrie (1904-1922) maakt op vraag van Claeys-Bouuaert een omstandig verslag van de gebeurtenissen op zijn parochie in de jaren 1914-1918 (146). Uit het LM blijkt dat de berichten over de eerste gesneuvelden de solidariteit binnen de parochiegemeenschap sterk in de hand werkten (147). In 1922 luidt het : "de oorlog heeft ook hier zijn kwade gevolgen" (148). De geestelijkheid zit nochtans niet stil. In 1928 ziet hun werkverdeling er als volgt uit (149). De pastoor [Edmond Noterman, 1922-1951] bekommert zich om de congregatie van Onze Lieve Vrouw (tweemaal per maand) en van de Christene Moeders (derde zondag van de maand) en legt huisbezoeken af in Deinze-binnen. De 'eerste' onderpastoor [Aimé van der Maeren ?, 1922-1929] staat in voor de jongensschool, de 'leering', de jongenspatronage, de Boerenbond, de Boerenjeugd, de Werkliedenbond, de Toneelbond, de Bond 'der talrijke gezinnen', de conferentie van de H.Vincentius, de processie en –oef- de avondschoon van de Boerengilde. De 'tweede' onderpastoor [?] laat zich in met de meisjesschool, de 'leering', de meisjespatronage, de Christelijke Vrouwenbond, de 'maandelijkse communie' [H.Hartbond], de congregatie van de H.Agnes en de kerkversiering. Beide onderpastoors leggen ook huisbezoeken af. Meteen krijgen we een beeld van het 'Rijke Roomsche Leven' zoals dat ook te Petegem tijdens het interbellum moet gebloeid hebben. Zo bewaart het parochie-archief een foto van de processie die in 1937 zou zijn rondgegaan n.a.v. een wonderlijke genezing van een der parochianen te Lourdes. In de jaren dertig worden in het kader van de Katholieke Actie jeugdverenigingen opgestart aansluitend bij de standsorganisaties en de schoolgaande jeugd, met wisselend succes (150).

Er worden ook nog regelmatig volksmissies gepredikt. Zo van 16/10 tot 3/11 1938, door de redemptoristen Geerebaert en Vandermeeren, toen de pastoor vooral onder de indruk kwam van de processie op de laatste dag naar het kerkhof, waarbij alle deelnemers de eed van trouw aan Christus Koning aflegden. "Velen die al lang niet meer naar de mis kwamen zijn komen luisteren; er werden 4000 communies verdeeld". In 1949 stuurt pastoor Noterman, die bijna 30 jaar de parochie leidde, zijn vijfde missieverslag in: de paters redemptoristen Clement en Haes "hebben hun beste gedaan. Ik moet nu een verslag indienen over de missie. Het is gelijk bij de inhaling van eenen pastoor: altijd al verre hetzelfde". Tijdens de eerste week woonden 800 à 1000 vrouwen de sermoenen bij, tijdens de tweede week 7 à 800 mannen – "Veel tranen van aandoening" (151). In 1932 bekleog een vooraanstaand parochiaan zich niettemin bij het bisdom: "Je vous ai parlé aussi de la tenue malheureuse du clergé de notre paroisse, comme j'en avais du reste déjà parlé également à plusieurs reprises à mon cousin le chanoine Calewaert. Je vous assure que bien souvent cette attitude regrettable cause scandale: le fond de la paroisse est et reste malgré tout excellent, mais, comme l'autorité paroissiale laisse tout aller à vau l'eau il est évident que ces dispositions encore bonnes disparaîtront bien vite".(152). Waarover de klager treurt is niet zo duidelijk, misschien heeft het te maken met de moeilijkheden op O.L.V., waarover verder meer– onthouden we vooral dat "le fond...est et reste excellent". De Bond van het H.Hart zou in Petegem inderdaad 72% van de mannelijke bevolking van 10 jaar en ouder bereiken (153). In 1939 is het de beurt aan de pastoor om bij het bisdom aan te kloppen: een lid van de kerkfabriek en overtuigd rexist wil een affiche uithangen in het kerkportaal waarin hij oproept tot deelname aan een door hem georganiseerde bedevaart naar Banneux. Wat te doen om schandaal te vermijden? (154). Voor

de periode na WO II werd zo goed als geen informatie teruggevonden, tenzij dat vanaf de jaren zestig een hulpkerk werd geopend die zou uitgroeien tot de St. Paulusparochie. Misschien dat het parochieblad 'Het St.Martinusklokje' dat vanaf 1952 onder 520 abonnees werd verspreid informatie kan leveren, maar dan moet er eerst een collectie van teruggevonden worden...

3.2 O.L.V. tot in de jaren vijftig

Over het reilen en zeilen van de O.L.V. parochie is nog minder geweten. Cassiman kon nog het LM inkijken (dat nu zoek zou zijn...) en besteedt aan de jaren twintig en dertig amper één bladzijde. In zijn besluit schrijft hij a° 1936: "De uiterlijke praal van het vroeger katholiek leven is verminderd. Politiek, verkeer en uitvinding gaven aan den parochialen geest een fellen deuk. Nochtans bloeit nu nog een intens katholiek leven". Dat laatste blijkt uit de missie die in 1921 gepreikt werd en uit de maandelijkse recollectiedag en de 'retret voor de jeugd' die in 1925 werd gestart; in 1934 viert het aloude St. Barbaragenootschap zijn tweehonderjarig bestaan (155). Tussen 1920 en 1945 zou op O.L.V. toch maar 11% van de mannen van tien jaar en ouder lid zijn van de H.Hartbond, aanzienlijk minder dus dan op St.Maarten (156). Wat het katholiek verenigingsleven aangaat blijkt men de aloude vijand met eigen wapens te willen bestrijden. Het 'Katholiek genootschap van de H.Jozef' (°1872) voerde al voor de 1° WO blijspelen op en zou ook een eigen fanfare, St.Cecilia, gehad hebben. Na WO I wordt het gezelschap 'Burgersbond' genoemd en schakelt het zich in in het bloeiende Deinse toneellevens van de jaren twintig en dertig. De geestelijkheid blijft zich echter verzetten tegen 'gemengde rollen': daarvoor moest in 1931 nog expliciet om bisschoppelijke toestemming verzocht worden (157). In 1926 werd een afdeling van het Davidsfonds opgericht, dat dank zij de steun van deken Van Laere (1928-1951) in 1928 al 450 leden zou tellen.(158). Die 'steun van de deken' kadert in de strategie die toen in het ganse bisdom gevolgd werd en die erop gericht was de Vlaamse bewegers binnen de kerkelijke gelederen te houden. Want dat is de indruk die men bij de raadpleging van de schaarse beschikbare documenten opdoet: de strijd met de liberalen is een loopgravenoorlog geworden, men beijvert zich niet meer hen tot andere gedachten te brengen. Veel belangrijker is het de eendracht in eigen rangen te vrijwaren. Vanaf het einde van de 19° eeuw tracht men daarom 'de werkliedenstand' te integreren in het georganiseerde catholicisme. Naast de uitbouw van de standenorganisaties en jeugdbewegingen zoals in Petegem, komt het er in de jaren dertig op aan ervoor te zorgen dat het Vlaams nationalisme geen splijtzwam wordt, ook al omdat er binnen de geestelijkheid zelf 'flaminganten' zijn. Wat Deinze aangaat, schrijft Louis Vos het volgende:"In Deinze, waar de vijftienjarige Luc Matthys de [AKVS] bond met Pasen 1917 opnieuw tot leven wekte, werd de traditie van brede sociaal-godsdienstige vlaamsgezindheid aangereikt door onderpastoor A. Verschraegen (1912-1928), een vriend van E. Poppe, die wat later ook oog zou hebben voor de vormende waarde van scouting en op wie de jonge initiatiefnemers met aandrang een beroep hadden gedaan » (159). Binnen de bond,"Deinze niet deinzen", die zeker van 1918 tot 1927 activiteiten ontplooidde, leefde in de jaren twintig belangstelling voor het Vlaams nationalisme, maar vanaf 1931 was ze ingeschakeld in de door het bisdom geleide jongerenbeweging (160). Maar dan zonder Matthys kunnen we daaraan toevoegen. Wat was er gebeurd? "L'histoire de Deynze est longue à raconter" zo schrijft de immer in het Frans corresponderende, vicaris-generaal Claeys-Bouuaert, (waarop de deken van Deinze overigens stelselmatig in het Nederlands antwoordt, i.t.t. onderpastoor Ferdinand Van Damme (1930-1939), of kan. René Maere (°1869,+1950), Deinzenaar en prof te Leuven, twee andere figuren met wie over deze zaak een briefwisseling is bewaard). "En deux mots: l'avocat Lucien Matthys, après avoir promis de rester dans la ligne du doyen, s'est déclaré nationaliste flamand. Il dispose malheureusement d'un local, où le clergé lui a laissé prendre

la majorité, et où se rédige De Leye. L'avocat est invité de donner la majorité au doyen; s'il refuse (ce qui est presque certain) le doyen et le vicaire devront se retirer. Et alors, l'équivoque cessera (sous peu)" (161). Het lokaal in kwestie moet het Gildenhuis geweest zijn, toen: Markt, 83, bezit van een vzw waarin naast deken Van Laere, onderpastoor August Weyers (1926-1930) ook drie leken zetelden: H.G. Bruwaert, R.J. Filliers en Luc Matthys, advocaat. De vzw had voor doel het "stichten en steunen van alle instellingen die de zedelijke, stoffelijke en culturele belangen van den werkliedenstand van Deinze en omstreken behartigen" en de statuten stipuleerden ook dat "alle zaken van politieke aangelegenheid zullen voor advies aan het bestuur van den werkliedenbond onderworpen worden » (162). Op 3/8/1930 meldt kan. Maere dat de geestelijken nog altijd van plan zijn zich uit de vzw terug te trekken en hun schulden te betalen: "Une fois la restitution obtenue ils seront libres d'agir et pourront commencer leur propagande contre les oeuvres nationalistes flamandes". Het plan wordt nog bevestigd door Maere op 6/8; op 27/8 vraagt hij er spoed achter te zetten en een circulaire te verspreiden waarin de geestelijkheid afstand neemt t.o.v. De Leye. Op 14/9 blijken de drie leken dan toch eieren voor hun geld te kiezen: ze stappen uit de raad van beheer en worden vervangen door de kan. Maere en Calewaert (1893-1963) [twee Deinzenaars] en onderpastoor Hubert Arets (1928-1940). Het terugbetalen van de lening aan Matthys (op 24/2/31 vordert de advocaat 20.000 F plus 3145 F interest terug) verloopt niet zo makkelijk. Men speelt met de gedachte het door Mortier aan de kerk geschonken huis hiervoor te verkopen, maar Maere raadt het af omdat dit een slechte indruk zou maken. Het ontlokt hem volgende interessante bedenking (20/9/1930): "On me cite le cas d'une maison vendue autrefois dans des circonstances semblables à Peteghem [Allusie op de schenking van Provost of van de zrs Vanderstichelen? zie hoger] Après des dizaines d'années certaines gens disaient encore: 'ce n'est pas la peine de faire des dons aux bonnes oeuvres si l'on agit ainsi'. Ici la vente ferait d'autant moins bonne impression que toutes ces affaires ont enlevé pour le moment la sympathie au clergé, et qu'aucun laïc n'a à intervenir dans la décision de vente à prendre (...) Autrefois, quelques milliers de franc se seraient trouvés sans aucune difficulté, mais pour le moment la confiance et la sympathie ne sont pas revenues et personne, je pense, ne donnerait de l'argent. J'ai bien dit aux deux vicaires que cette sympathie doit se gagner à nouveau et qu'elle ne pourra être gagnée que s'ils s'occupent d'oeuvres de jeunesse (...) Une fois la sympathie revenue on trouvera à nouveau des laïcs pour se mêler aux affaires, on pourra demander des cotisations à des membres d'honneur etc. D'ici là il y a donc une période dure à traverser". Eén van de kandidaten 'membre d'honneur' zou bv. graaf 't Kint kunnen zijn, waarover Maere op 3/1/1931 aan Claeys-Bouuaert schrijft: "J'entends que notre conseiller provincial, le comte 't Kint, cherche à se mettre en rapport avec un ecclésiastique, ayant quelque influence à l'évêché, qui serait au courant des affaires politiques de Deinze (..) [Le comte] désire s'occuper de politique et il a sa place acquise dans le canton de Deynze. Il faut donc qu'on travaille avec lui pour le bien général (...) Je pense que vous pourriez lui donner de bons conseils, au sujet des rapports qu'il aura forcément avec des éléments catholiques démocrates et flamingants. Je m'imagine que là dessus, vu le milieu dans lequel il vit, il n'a pas une vue très nette de réalité...". Die realiteit is o.m. dat de Jongelingenbond Luc Matthys voor een spreekbeurt in de Volkskring wil uitnodigen, iets wat verboden moet worden, aldus Maere (11/1/1931). De bestuursleden van de Jongelingenbond nemen na dit verbod prompt ontslag (Onderpastoor Van Damme aan Claeys-Bouuaert., 29/1/1931). Ook de financiële toestand wil maar niet opklaren: op 16/5/1931 meldt Van Damme dat de "situation financière peu brillante" is, en dit omdat (22/5/1931) 1°: het cinemabezoek beneden de verwachting is gebleven (de Burgersbond gaf drie, de liberale kring twee concerten, en eind april kwam er een circus langs); 2°: de onderwijzersbond niet langer in het Gildenhuis maar in het Vlaamsch huis vergadert; en 3° "Rerum novarum a été un fameux fiasco". De filmprojecties worden kort daarop stopgezet wegens verlieslatend (7/2/1932). In een van de

laatste, in dit dossier bewaarde brieven verzucht Maere nog (28/11/1934): "Je suis persuadé que la défiance qui existe chez les laïcs est, encore aujourd'hui, une des grandes faiblesses des oeuvres à Deynze, et sans doute aussi ailleurs!". Die 'défiance' blijkt o.m. uit de beschuldiging dat de deken zonder toelating kerkmeublair zou verkocht hebben, uit een conflict tussen hem en het Gregorius-zangkoor en onmin met de onderpastoor (162), en leidden ertoe "que toutes les oeuvres à Deinze sont frappées de torpeur".

In hoeverre al deze tribulaties hun weerslag hadden op het kerkbezoek tijdens het Interbellum kan voorlopig niet achterhaald: de eerste praktijkgegevens dateren van na WO II. In 1952 wordt het CMBV-Deinze gesticht (163). In 1955 luidt het dat de dekenij Deinze de tweede schoolstrijd blijkbaar zonder al te veel kleerscheuren heeft doorgemaakt (164): ca 90% van de kinderen bezoekt een katholieke school (165). Van 15 tot 24 november 1959 grijpt dan andermaal een zorgvuldig voorbereide missiepredikatie plaats. Er werden affiches rondgedeeld en uitgehangen, de onderpastoors werden op huisbezoek gestuurd, strooibiljetten in alle brievenbussen, persoonlijke uitnodigingen, gratis parochieblad voor alle parochianen, kosteloos busvervoer, luidsprekers op de toren, (die elke avond verlicht werd "met schijnwerpers") waaruit geestelijke liederen galmen...niets werd onverlet gelaten. De eerste drie dagen werd een kindermissie geprekt en waren er aparte sermoenen voor de bejaarden en zieken in het hospitaal. Bij de predikaties voor de volwassenen waren gemiddeld 1250 meer-dan-zeventienjarigen aanwezig; op de eerste zondagavond: 600 aanwezigen, op de tweede: 900. Bij de afsluitende kruisprocessie: 1100 belangstellenden. Er werden 1043 biechten van volwassenen gehoord en 2500 communies, kinderen meegerekend, uitgereikt. 'S winters wonen er gemiddeld 1350 volwassenen de zondagsmis bij; de eerste zondag voor de missie telde men 1700 betalende misgangers, de tweede zondag van de missie: 2250. En de pastoor [Gaston van der Cruyssen, 1951-1968] besluit: tijdens de missie werd dagelijks zo'n 42% van de jeugd en de volwassenen bereikt (166).

3.3. Na 1950

...worden de beschikbare kerkelijke bronnen nog schaarser. Wel gekend zijn de jaarlijkse verslagen betreffende het aantal verdeelde communies per jaar en in de paastijd, en het percentage zondagsmisbezoekers. St. Maarten telt tussen 1949 en 1966 (het laatste jaar voor de afscheiding van de St.Paulusparochie) 6300 à 7147 parochianen, aldus de pastoor. Het aantal paascommunies blijft tussen 1951 en 1965 (voor de overige jaren werden geen cijfers opgegeven) : 3200 à 3600. Tussen 1950 en 1977 zou 40 à 50 % 's zondags regelmatig ter kerke komen, in 1979 nog 30 %, in 1989 : 11%. Het merendeel van de wegblijvers komt in de categorie 'onregelmatige zondagsmisbezoekers' terecht, want het aandeel van de derde categorie ('komen nooit') blijft, na een vermindering tussen 1949 en 1951 van 55 naar 36%, nadien tot 1981 relatief constant : een derde tot een vijfde van de parochianen van St.Maarten zou bijna nooit een voet in de kerk zetten. Jaarlijks worden tot midden jaren zestig zo'n 40 000 communies uitgereikt. Nadien neemt het aantal geleidelijk af, tot 16 000 in 1989. Het aantal burgerlijke begrafenissen blijft gedurende de hele periode verwaarloosbaar : zo goed als iedereen komt dus toch nog een laatste groet brengen aan de kerk...

Ook op de O.L.V.-parochie blijft het aantal verdeelde paascommunies merkwaardig constant, althans in de ogen van de verslaggevers : het aantal parochianen evolueert van 4097 in 1949 naar 5065 in 1979, het aantal paascommunies van van 3400 naar 3500 (met een korte terugval rond de schoolstrijd : 2750 in 1954, 2950 in 1955). Zowat de helft van de parochianen zou een regelmatige misganger zijn, met een opstoot in 1968 en 1969 naar 60%, maar de jaren daarop signaleert de rapporteur dat hun aantal eigenlijk « onmogelijk bij benadering valt vast te stellen ». In 1981 is er nog sprake van 40%, in 1989 : 10%. De verslaggever ziet het dat jaar duidelijk somber in : 80% zou nooit het portaal passeren, terwijl dat alle jaren voordien tussen

de 25 en 50% werd ingeschat. Het jaarlijks aantal verdeelde communies gaat in stijgende lijn : van 34 000 in 1949, naar 40 500 in 1955, 58 000 in 1965, 61 000 in 1969, 77 000 in 1974, en toch nog 68 500 in 1989. Ook op deze parochie is het aantal burgerlijke begrafeningen tot einde jaren tachtig verwaarloosbaar ; voor de periode nadien zijn geen gegevens beschikbaar. Op de sterk groeiende St.Paulusparochie tenslotte (4400 zielen in 1967, 5922 in 1981) zijn het aantal verdeelde paascommunies niet bekend ; het jaarlijks aantal verdeelde communies gaat van 30 000 in 1967, over 70 000 in 1976-1977 naar 55 000 in 1989. Het aantal regelmatige misgangers loopt terug van 40% in 1967 naar 20% in 1989. Ook hier weinig (in 1989 : ca 3 per jaar) burgerlijke begrafeningen (167).

Voor een inkijk in het kerkelijke leven te Deinze in de tweede helft van de 20^e eeuw kunnen we voorlopig nog het best terecht bij het LM van de nieuw opgerichte St.Paulus parochie te Petegem. Reeds tijdens het interbellum was er sprake van een nieuwe kerk te bouwen aan de Driesstraat. Het Petegemse bevolkingscijfer groeide alsmaar aan, en dus ook het aantal parochianen van St. Maarten, in die mate dat reeds in 1907 een vierde zondagsmis diende gelezen te worden. Het toen nog zelfstandige Petegemse gemeentebestuur (in 1971 is de fusie met de stad Deinze onvermijdelijk geworden) smeedt in de jaren vijftig plannen om een nieuw centrum uit te bouwen, plannen die in de jaren zestig uitgevoerd worden. In 1965 verschijnt het K.B. waarbij een nieuwe parochie op de wijk wordt opgericht. Van de 7200 parochianen die St. Maarten in 1964 telde gaan er 4080 naar de nieuwe parochie en blijven er ca 3100 op St. Maarten. Paul Coorevits, al sinds 1957 onderpastoor op St.Maarten, wordt in 1967 pastoor benoemd met als 'zondagsonderpastoor' André Peereboom. De start loopt niet van een leien dakje: de voorlopige hulpkerk blijkt ongelukkig ingeplant (op 1000 m van O.L.V., in de turnzaal van de jongensschool), en ook bij de inwoners moet eerst nog wat argwaan overwonnen worden. 1967 is dan ook een moeilijk jaar: er worden maar gemiddeld 1100 kerkgangers per zondag geteld (= max. 35% van de zondagsplichtigen) De H.Hartbond kent geen bijval, VKAJ en KAJ zijn 'ter ziele gaand'; KWB, KAV, VKSJ en de Boeren- en Boerinnenbond houden stand. Het moet geen sinecure geweest zijn om in een periode toen ook nationaal gezien de kerkpraktijk in versneld tempo aan het dalen ging, een nieuwe parochie op te starten en van de vereiste infrastructuur te voorzien. Bovendien was het ook de tijd van de liturgische vernieuwing en die wordt niet door iedere kerkganger even vlug geaccepteerd: in 1968 de eerste boeteviering (een honderd deelnemers), in 1970: de kerkstoelen in zitstand, in 1972: installatie van een parochieraad (23 kandidaten): in 1973 is er in het LM dan ook sprake van 'behouds- en gregoriaansgezinden', en wordt vastgesteld dat "de missen in de week tijdens de vastentijd minder worden bijgewoond en steeds minder mensen te biecht komen met het inzicht hun pasen te houden" Maar het is niet al kommer en kwel: in datzelfde jaar mag de paasviering op groter bijval rekenen en krijgen KSA en VKSJ die sinds 1971 heropbloeien dank zij de inzet van de in 1970 aangestelde medepastor, een eigen lokaal (in 1984 overigens opnieuw). In 1969 al was het parochiaal ontmoetingscentrum 'Ter Wilgen' geopend waar onder meer de bloeiende gepensioneerdenvbond (°1970, 300 leden) kan samenkomen, en in de jaren zeventig geniet de bibliotheek veel bijval. Kroon op al dit werk: de wijding van de nieuwe kerk op 25/6/1977. Ondanks het feit dat in 1979 de veertigdagentijd --zoals de vasten nu heet-- in de ogen van de schrijver te weinig belangstelling geniet en op de boeteviering voor Kerstmis slechts een 35 volwassenen en 50 jongeren aanwezig zijn, noteert hij moedig: "en toch voortdoen". En hoe: in 1980 worden jong-KAV en Groepen Gelovige Gezinnen opgestart, in 1981 de Emmaüsgroepen (voor jongeren vanaf 17 jaar) en in 1983 worden van 5 tot 20 november 'Geloofsdagen' georganiseerd --want zo heet een volksmissie nu. Toch wordt ook in Petegem duidelijk dat de tijd van de 'volkskerk' voorbij is en de toekomst aan de 'vrijwilligerskerk' behoort. In 1981 zijn er op een weekend in november 1401

kerkgangers (610 mannen, 746 vrouwen), in 1986: 1104 (waarvan 946 van de eigen parochie) op 6029 inwoners. In 1982 komen 55 volwassenen en 20 jongeren naar de biechtviering tijdens de Goede Week. De pastoor-stichter krijgt het jaar daarop eervol ontslag maar zal maar drie jaar van zijn rust kunnen genieten. Hij wordt opgevolgd door Marcel van de Sompel, toen 48 jaar, vandaag nog steeds in het getouw. In 1984 verdwijnt plots het sierlijke handschrift in het LM: in dat jaar overleed Agnes de Backer (°1903..) die tot dan toe alles mooi had ingeschreven. N.a.v. het 25-jarig bestaan van de parochie, in 1992, geeft de herder als man van zijn tijd een interview weg (169). Ter gelegenheid van de verjaardag wordt niet alleen een nieuw orgel ingespeeld maar wordt er ook een kinderopvang naast de kerk ingericht, om jonge ouders toe te laten ongestoord de mis bij te wonen. Spijtig genoeg staat de pastoor er voortaan alleen voor zodat hij niet overal waar hij zou willen aanwezig kan zijn. Gelukkig wordt hij geholpen door wijkmedewerkers, dikwijls ook wijkmeesters van KAV en KVLV die elk zo'n 500 leden tellen. De parochiegids die elke nieuw-aangekomene overhandigd krijgt vermeldt niet minder dan 19 parochiale werkgroepen naast het KAV (500 leden), KWB (200), KVLV (400), Landelijke Gilde (100), KBG (500), BGJG (300), KVG (100), VVKA (100), Davidsfonds (100) en KSA-VKSJ (300) – alle meestal in samenwerking met de St.Maartensparochie. Bovendien zijn er twee katholieke lagere scholen: de meisjes bij de maricolen op de Dries, de jongens in de lagere afdeling van het St. Henricuscollege op de Oostkouter. Ach, als pastoor Ampe en Janson dat eens hadden mogen zien...

Jan Art

Universiteit Gent - Vakgroep Nieuwste Geschiedenis

(*) Met hartelijke dank aan Z.E.H. Ludo Collin, archivaris van het bisdom, en de Z.E.Hn Van de Sompele en de Hovre voor hun vriendelijke ontvangst, en aan Dr. Paul Huys voor de vele nuttige tips en aanvullingen.

(1) Voor een algemene achtergrond: CLOET, Het bisdom Gent; SCHOKKAERT ed., Biografisch repertorium; COLLIN, 'Inleiding'. Specifiek over Deinze: CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', pp.74-137; IDEM, 'Petegem', pp. 24-28; MICHEM, 'De parochiegeestelijkheid'; COLLIN, 'Inleiding' .

(2) ART, Herders, pp. 113-119.

(3) KOKK, p. 626.

(4) 27 in 1802 ; HUYS, 'De jeneverstokerijen', p.309

(5) zie bv. VAN HEE, 'Deinze' over het jaar 1800.

(6) BAG, Parochiebundel (verder: PB) Deinze- Onze-Lieve-Vrouw (verder: OLV), nr. 49; CASSIMAN, 'Deinze' p. 49.

(7) DE GROOTE, "'t gebeuren'. Eerste pastoor: Leo Emmanuel Dutry, van februari 1898 tot februari 1924.

(8) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 85. De afgrenzing komt nog eens ter sprake in 1865 en in 1883 wanneer een deel van St.Maarten bij Onze-Lieve-Vrouw wordt gevoegd, cf. BAG, PB St. Maarten (verder: St.M.), nr. 87 en 123; CASSIMAN, 'Deinze', p.96; voor een plan zie VERHELST, Inventaris van het archief van Deinze, p.9.

(9) CASSIMAN, 'Deinze', pp. 82-85; IDEM, 'Kerkelijke geschiedenis', pp. 75-88.

(10) CASSIMAN, 'Deinze', p. 73.

(11) CASSIMAN, 'Deinze', p. 71; IDEM, 'Petegem', p. 24; MAES, 'De kerk', p. 669.

(12) VAN DEN ABEELE, 'De bewogen levensdagen'; CASSIMAN, 'Deinze', p. 245; HUYS, 'Pastoors-portretten', p. 1452. Hij werd een tijdlang vervangen door de beëdigde priester Jodoigne.

(13) PA St.M., Liber memorialis (verder: LM), p. 37.

(14) VAN DEN ABEELE, 'De afzetting'.

- (15) BAERT, 'De Fransen'.
- (16) CASSIMAN, 'Deinze', pp. 235-236; HUYS, 'De terugkomst'.
- (17) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 80.
- (18) CLAEYS BOUUAERT, *Les séminaristes*, p. 334; COLLIN, 'Priesters en gelovigen'. Frans Laridon, niet te verwarren met Leo Laridon, onderpastoor te Deinze van 1829 tot 1832.
- (19) CASSIMAN, 'Deinze', pp. 238-253. De pastoor van St.Maarten was de norbertijn Milo Jan Willem Van Petegem. Hij was in functie van oktober 1794 tot maart 1803.
- (20) Zie hierover het manuscript Lagrange.
- (21) CASSIMAN, 'Deinze', p. 190, 193.
- (22) VERWEE, 'St. Rochusgild'.
- (23) DE CLERCQ 'De vrijmetselaars'; MAES, 'Kortrijkse', p. 1220. Wat de kostscholen aangaat, cf. HUYGHEBAERT, 'Een honderdtal', pp. 205, 211-212, 214, 216, 221.
- (24) CASSIMAN, 'Deinze', pp. 38-39; IDEM, 'Kerkelijke geschiedenis', pp. 86-88.
- (25) BAG, PB OLV, nr. 102.
- (26) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 135; BAG, Decanale visitatie (verder: DV) Decanaat Nevele (verder: Nevele), a° 1803.
- (27) BAG PB OLV, nr. 25.
- (28) De zusters huurden het gebouw van de nieuwe eigenaars. Wanneer in 1816 Papeleu het gebouw koopt voor de maricolen krijgen de Blasiuszusters onderdak aangeboden van Ottevaere sr. in het oude kasteel (het markiezaat) van Tussenbruggen (nu de Tolpoortstraat). CASSIMAN, 'Deinze', pp.73-74; IDEM, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 245; HUYS, 'Nog over', p.2496: in 1823 hielden ze nog kostschool.
- (29) In 1822 vraagt burgemeester Claes om op kosten van de gemeente (500 F) een priester aan te stellen om de acht-uurmis opnieuw te laten lezen en biecht te horen; in 1834 komt er een tweede onderpastoor ten laste van het ministerie en vervalt de gemeentelijke bezoldiging. CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 90; BAG PB OLV, nr. 36. Tijdens de schoolstrijd van 1879-1884 schaft Bara per K.B. van 20/4/1883 die tweede plaats af; het katholieke kabinet herstelt ze per K.B. van 8/6/1888.
- (30) VAN DEN ABEELE, 'Geschiedenis der rederijderskamer', p. 58 en 60.
- (31) Hij wordt in 1826 opgevolgd door Joannes Seghers, tot in 1830. CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', pp. 90-91.
- (32) Van den Driessche werd door de vicarissen-generaal op basis van valse beschuldigingen en vooral omdat hij het Collegium Philosophicum van Willem gunstig gezind was, ontslagen. Die beslissing wordt later omgezet in een aanstelling als pastoor van Leupegem, een kleinere parochie en dus een degradatie. BAG PB St.M., nrs. 8-10; VAN DEN ABEELE, 'De afzetting'
- (33) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 89.
- (34) CASSIMAN, 'Deinze', pp. 53, 55, 62.
- (35) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 90.
- (36) BAG DV Nevele a° 1818.
- (37) BAG PB St.M., nr.15
- (38) MICHEM, 1837-1987; DE MEULEMEESTER, *Geschiedenis der zusters*.
- (39) CASSIMAN, 'Het weezenhuis'; MAES, 'Beveren', en IDEM, 'Weezenhuis'.
- (40) JONCKHEERE, 'Sint-Hendrikssprokkelingen'. De superior ging er in 1880 prat op dat zijn leerlingen het juiste Frans accent hadden: "J'attribue le succès dans la langue française principalement aux signes de langue qui circulent toujours et qui font que nos élèves parlent toujours le français". BAG, Dossier St. Henricus, de superior aan bisschop Bracq, 11/10/1880.
- (41) PA St.M., LM; BAG, Bez 18, *Relatio status parochiae* (verder: RSP) OLV – Deinze.
- (42) BAG, DV Nevele (tot 1843) en Deinze (vanaf 1844).
- (43) BAG, PB OLV, nr. 17

- (44) PA St.M., LM; Ter zalige gedachtenis van E.H Theofiel Hendrik Verschueren.
- (45) BAG, DV Nevele en Deinze; PA St.M., LM
- (46) DE MEULEMEESTER, Geschiedenis der Maricolen.
- (47) DE MEULEMEESTER, Geschiedenis der Zusters.
- (48) PA St.M., LM, pp. 48, 50, 85; HUYS, 'De oprichting'.
- (49) DE MEULEMEESTER, Geschiedenis der Zusters; BAG, Fonds Kloosters, Deinze – Zrs Vincentius .
- (50) MICHEM, 1837-1987, pp. 231-244.
- (51) ART, Kerkelijke structuren, pp. 10-12 en 361-363; IDEM, Herders, pp. 114, 173 en 179.
- (52) SCHOKKAERT, Biografisch Repertorium, II, pp. 632 en 676.
- (53) MESTDAGH, 'Pater van Quickenborne'; RUBBENS, 'Karel Justinus Calewaert'. Zie ook VERSTRAETE, 'Joris Eeckhout' en VAN DEN GHEYN, 'Kan. Florent de Praetere'.
- (54) BAG, DV Nevele en Deinze.
- (55) BAG, Bez 2, dl.1, p.221, dl.2, p.160.
- (56) BAG, Bez 18 en 26, RSP St. Maarten, 1882 en 1888.
- (57) BAG, PB OLV, nr.14.
- (58) BAG, Bez 2, loc.cit.
- (59) BAG, Bez 37
- (60) BAG DV Deinze; Bez 18, RSP OLV, 1888.
- (61) BAG, PB OLV nr. 14.
- (62) BAG, PB OLV nr. 48.
- (63) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 93.
- (64) BAG, DV Deinze
- (65) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p.95.
- (66) MAES, 'Elementen', p. 359.
- (67) BAG, Bez 18 en 26, RSP OLV 1882 en 1888; MAES, 'Stadssubsidie'.
- (68) BAG, Fonds Bracq, 2.10.213 en 2.10.3.8. In de definitieve lijst zijn Francoys en Van Eeckhout verdwenen en vervangen door della Faille d'Huyse, Kervyn de Volkaersbeke en de Kerchove de Denterghem, cf. HUYS, 'Losse berichten', p.2850.
- (69) BAG, Fonds Bracq, 2.10.2.3, 5 en 9.
- (70) Ibidem, 2.10.3.16.
- (71) BAG, Bez 24; CASSIMAN, 'Geschiedenis van Deinze', p.62 en 64.
- (72) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', p. 93.
- (73) BAG, PB OLV nr. 75; DV Deinze.
- (74) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', pp. 94-96.
- (75) BAG, PB St.M., nr. 86.
- (76) PA St.M., LM
- (77) BAG Bez 18 en 26, RSP OLV en St.M., 1882 en 1886.
- (78) BAG, PB St.M., nr.43.
- (79) zie ook PA St.M., LM.
- (80) PA St.M., LM.
- (81) BAG, PB St.M., nrs. 3, 37, 48, 49, 62-65, 74, 85; Bez 2, dl.2, p. 160; PA St.M, LM p. 30. Het ging om Picqué's 'De H. Antonius-Abt wekt een jongeling op', 1200 F. Cf. HUYS, 'Kunstschilder Charles- Louis Picqué', pp. 213-214, afb. 51.
- (82) BAG PB OLV, nr.74.
- (83) BAG, Bez 33.; DV Deinze.
- (84) PA St.M., LM, p. 65. In die tijd waren er twee onderpastoors werkzaam op St.M.: Eugène Yzerman (1905-1908) en Frans de Schrijver (1903-1911).
- (85) Ibidem.
- (86) JONCKHEERE, De Koninklijke Katholieke Fanfare.

- (87) VANDENHEUVEL, Decanaat Nevele.
- (88) MAES, 'Over de geschiedenis van het Vlaams Gezelschap', p.14. Het volledige relaas van Lagrange staat in kader.
- (89) Over Janson zie MICHEM, 1837-1987, pp. 15-17.
- (90) BAG, PB St.M., nr.18. De volledige tekst staat in kader.
- (91) Ibidem nr. 17.
- (92) ibidem.
- (93) BAG, PB St.M., nr.24; PB OLV nr.34.
- (94) ART, Herders, p.122.
- (95) Vanaf 1866 moet er om de zeven jaar een missie plaatsvinden. Op St. Maarten wordt de volgende missie pas in 1869 gepreikt, nadien in 1871, 1880, 1889, 1899,1906, 1913, 1929, 1938, 1949 en 1959 Op OLV: in 1869, 1871, 1880, 1889, 1890, 1921, 1959. ART, Herders, p.123, noot 179; PA St.M., LM en classeurs; BAG, Verslagen parochiale missies 1950-1970.
- (96) DE MEULEMEESTER, De Zusters; LAGRANGE, Historie, sub anno 1837.
- (97) BAG, PB OLV nr. 48.
- (98) BAG, PB St.M. nr.44.
- (99) ART, Herders, pp. 173 en 179.
- (100) BAG DV Deinze; PB OLV nr. 75.
- (101) BAG PB St.M. nr. 27.
- (102) BAG PB St.M. nr. 26 en 30; PB OLV nr. 42.
- (103) BAG PB OLV nr. 56
- (104) Ibidem, nr. 64.
- (105) CASSIMAN, 'Het weezenhuis', pp. 55-73; Universiteitsbibliotheek Gent, Jur 8670.
- (106) BAG, PB OLV nr.93.
- (107) ART, Kerkelijke structuren, p.247, noot 7.
- (108) Digesta chronica collegiorum congregationis S. Redemptoris provinciae belgicae, III, Trudonopolis, s.l.n.d., p. 62.
- (109) PA St.M., LM.
- (110) Digesta, s.p. (in de tabula achteraan sub anno 1880)
- (111) ART, Herders, p.99.
- (112) Digesta, p. 110.
- (113) Kranten bewaard op microfilm in het archief van de KOK te Deinze.
- (114) BAG, Bez 18, RSP StM. 1888.
- (115) PA St.M., LM.
- (116) BAG DV Deinze, 1879.
- (117) Het gaat om de bibliotheek van het Vlaams Gezelschap, opgericht in 1865.
- (118) BAG, Bez 18, RSP
- (119) Digesta, s.p. (in de tabula achteraan, sub anno 1900).
- (120) PA St.M., LM, p.62.
- (121) ibidem en classeur
- (122) VANHEE, 'De Maria-grot' p. 1910.
- (123) BAG, PB OLV,nr 15.
- (124) BAG, DV Deinze 1912.
- (125) Godsdienstige Week, XI, 3 geciteerd in HUYS, 'De oprichting', p.2873.
- (126) LORY, 'Un cas de déchristianisation cléricale'.
- (127) VIAENE, Belgium, p. 198 e.v.
- (128) MAES, 'Over de geschiedenis', p.30.
- (129) HUYS, 'Over het levenseinde'.
- (130) MAES, 'Du Bosch'. Du Bosch was een bekend zwartgoedkoper, cf. FRANCOIS, 'Renier Du Bosch'.

- (131) MAES, 'De familie Ottevaere', pp. 123-129.
- (132) WITTE, Documents, p. 52, noot 1.
- (133) ADRIAENS, Liberalisme, pp. 23-27 en 178-179.
- (134) VAN BOCKSTAL, Charles Reyntjens.
- (135) CASSIMAN, 'Geschiedenis', p. 243.
- (136) HUYS, 'Het eerste'. Ook het ms Lagrange weet wat te melden over de moeilijkheden tussen Callier en het bestuur in de Nederlandse Tijd.
- (137) MAES, 'Een merkwaardige'..
- (138) MAES, 'Burgemeester'.
- (139) Die er volgens sommigen niet voor terugdeinsde minder orthodoxe middelen te gebruiken om zijn doel te bereiken. Ooit in verdenking gesteld van vervalsing maar vrijgepleit, kan men zich de vraag stellen of hij nooit aan chantage heeft gedacht. In november 1830 wil hij te weten komen of Sylvain Van de Weyer er geen 'particuliere vriendschap' op nahoudt (HUYS, 'Picqué schildert' pp. 1604-1608). Vanwaar die belangstelling?
- (140) HUYS, 'Picqué schildert', pp. 1604 en 1608, en de notities vermeld op p. 1607, noot 1; MAES, 'De Calliers'.
- (141) MAES, 'Liebaert', pp. 793-4
- (142) MAES, 'Personalia'.
- (143) MAES, 'En Deinze', p.1349. Zie ook DE CLERCQ, 'Vrijmetselaars', dl. IV, p. 186.
- (144) MICHEM, 1837-1987.
- (145) DE MEULEMEESTER, Maricolen.
- (146) PA St.M., Classeur 2. In het archief van de bestemming (BAG) ontbreekt het verslag voor Deinze en Petegem. Ferdinand Claeys Bouuaert (°1876, + 1967) was o.m. lid van de bisschoppelijke commissie van monumenten en zou een boek schrijven over het diocees Gent tijdens WO I. Vanaf 1931 is hij vicaris-generaal.
- (147) PA St.M., Classeur 2, foto's van gesneuvelden.
- (148) PA St.M., LM p. 78.
- (149) ibidem, p.83.
- (150) VERHEYE, Jeugdbewegingen.
- (151) BAG, Verslagen parochiale missies 1950-1970.
- (152) BAG, PB St.M., nr. 174.
- (153) GABRIELS, Bonden, p. 182.
- (154) BAG PB St.M., nr. 180.
- (155) CASSIMAN, 'Kerkelijke geschiedenis', pp. 98-100.
- (156) GABRIELS, Bonden, p. 182.
- (157) BIEBUYCK, 'H Rochus', pp. 33 en 38; BAG, PB OLV nr. 168.
- (158) Archief KOK, Microfilm De Leie, 1928, I, p.1. Het KADOC bewaart enige documentatie m.b.t. de Davidsfondsafdelingen van Deinze en Petegem.
- (159) VOS, Bloei en ondergang, I, p. 73; over Matthys zie NBW,8, klm. 494-498 en NEVB, p. 2015. Verschraegen, sinds 1928 directeur van de Deinse sociale werken, lag ook mee aan de basis van het latere VTI. Over de scouting in Deinze zie VERHEYE, Jeugdbewegingen.
- (160) VOS, Bloei en ondergang, II, pp. 27, 48 en 356.
- (161) BAG, PB OLV, farde 'Maatschappelijke werken', Claeys-Bouuaert aan x, 30/7/1930. Alle verder geciteerde correspondentie bevindt zich in die farde.
- (162) Belgisch Staatsblad, 26/4/1929, Bijlagen, p. 263.
- (163) KOKK, p. 1159.
- (164) Zij het dat er wel wat polemiek moet gevoerd zijn tussen het Beschermtcomité van het christelijk onderwijs gewest Deinze en de Beschermbond van het officieel onderwijs, cf. BAG, Dossier St. Henricus, 'Ons Antwoord'.
- (165) BAG, Staat parochies 1939-1945, 'Bondig verslag Dekenij Deinze 1955'.

- (166) BAG, Verslagen parochiale missies 1950-1970.
(167) BAG, Staten van parochies.
(169) Het Volk, 26/6/1992, p.23.